

*1640-1650 Yılları Arasında Konya’da Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair Bazı Tespitler**

Some Arguments About The Social And Economic Life In Konya Between 1640-1650

Hüseyin MUŞMAL**

Özet

“1640-1650 yılları arasında Konya’da Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair Bazı Tespitler” isimindeki bu çalışma da öncelikle idarî durum ele alınmış, daha sonra demografik yapı hakkında bazı tespitler yapılmıştır. Çalışmanın önemli bir bölümü, Müslümanlar, Hıristiyanlar, Müslüman olan Hıristiyanlar ve köleler ekseninde Konya şehri gündelik yaşamı hakkında bazı değerlendirmeleri içermektedir. Ayrıca dönemin ekonomik yapısının aydınlatılmasına imkan tanıyan mülk satışları hakkında da bazı değerlendirmeler yapılabilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Konya, Sosyal ve Ekonomik Hayat, Müslim, Gayrimüslim, 1640-1650

Abstract

In this work, “some arguments about the social and economic life in Konya between 1640-1650” we have firstly examined administrative and geographical situation and then made some critics about the demographic situation. The most important part of this work contain some evaluations about the daily-life of the Christians, Muslims, Christians converted into Islam and slaves in the Konya city. In addition we have done some evaluations about the property sale which can enlight the economic structure between 1640-1650.

Key Words

Konya, Social and Economic Life, Müslim, non-Müslim, 1640-1650

* Bu makale 2000 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne sunulmuş olan XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Konya’da Sosyal ve Ekonomik Hayat (1640-1650) isimli yüksek lisans tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

** Arş. Gör. Dr. Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

Giriş

Klasik eskiçağ kaynaklarında *İkonion* olarak geçen şehrin adı, Roma Haki-
miyeti'nde *İconiom* Arap kaynaklarında *Kuniya* olarak ifade edilmiş, Selçuklular
ve Osmanlılar şehre *Konya* adını vermiştir¹.

İlk İslâm hükümetleri zamanında, özellikle Emeviler ve Abbasiler dö-
neminde, Konya, birçok defa İslâm ordularının istilâsına uğramış, M.S. 704 yılında
burada bir İslâm idaresi kurulmuşsa da bu durum çok uzun sürmemiştir². Neti-
cede Konya, Malazgirt Zaferi'nin akabinde, 1077 yılında, Süleyman Şah tarafın-
dan alınarak bir Türk şehri haline getirilmiştir. İlk defa Anadolu Selçukluları
döneminde *Başkent* olan Konya, en canlı ticarî ve içtimaî hayatını bu dönemde
yaşamıştır³. Bizanslıların elinden alınarak Türklerin hakimiyetine geçtiği dö-
nemlerde Alaaddin Tepesi çevresinde yayılmış küçük bir kasaba halinde iken,
bu özelliğini XI. asrın ikinci çeyreğinden itibaren değiştirmiş⁴, Selçuklular za-
manında ve özellikle XIII. yüzyılda yalnız Anadolu'nun değil dünyanın en mo-
dern ve düzenli şehirlerinden biri haline gelmiştir⁵. Selçuklulardan sonra
Karamanoğulları ve İlhanlılar arasında el değiştiren Konya, bir süre sonra
Karamanoğullarının vilâyeti haline gelmiştir. Bu dönemden itibaren uzun yıllar
Karamanlıların hakimiyetinde kalan Konya, Fatih Sultan Mehmet döneminde
kesin olarak Osmanlı topraklarına dahil edilmiştir⁶.

Osmanlı ülke yönetiminde esas birimin sancak olduğu⁷ ve birkaç sancağın
birleştirilmesi ile eyaletlerin oluşturulduğu bilinmektedir. Eyalet teşkil edildik-

¹ Besim Darkot, "Konya", *İslâm Ansiklopedisi*, VI, Eskişehir 1997, s. 848.

² İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi*, Ankara 1997, s. 37.

³ Tuncer Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Ankara 1985, s. 15.

⁴ Yusuf Küçükdağ-Caner Arabacı, *Selçuklular ve Konya*, Konya 1999, s. 3.

⁵ Mikâil Bayram, "Anadolu Selçukluları Zamanında Konya'da Dini ve Fikrî Hareketler", *Dün-
den Bugüne Konya'nın Kültür Birikimi ve Selçuk Üniversitesi*, Konya 1999, s. 3.

⁶ Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde Karamanoğulları Beyliği Osmanlı Devleti'ne ilhak edildik-
ten sonra eyaletin genel bir tahriri yapılmıştır. Bu tarihte Karaman Eyaleti 11 kazaya ayrılyor-
du. Bunlar; Konya, Larende, Seydişehir, Bozkır, Akşehir, Ilgın, Niğde, Şücaeddin ve Anduğu,
Ürgüp, Ereğli, Aksaray, Koçhisar ve Beyşehir'dir. İ.H.Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 111-114;
Şehabettin Tekindağ, "Son Osmanlı Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar", *İÜ Ede-
biyat Fakültesi Tarih Dergisi*, XIII, S. 17-18, İstanbul 1963, s.58-76; Feridun Nafiz Uzluk, *Fatih
Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, Ankara 1958, s.3-8.

⁷ Sancak kelimesi başlangıçta savaşlarda komutanlarca taşınan ve hükümdar tarafından veril-
miş olan ve onun hakimiyetini belirten bir sembol iken sonradan coğrafi ve idarî bir bölgeyi
ifade eden bir kavram haline dönüşmüştür. J. Deny, "Sancak", *İA*, X, Eskişehir 1997, s.188;
Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul 1983, s. 116-119;
Mehmet Ali Ünal, *Çemişgezek Sancağı*, Ankara 1999, s.19.

ten sonra sancaklardan birisi eyalet merkezi olarak tespit ediliyor, buraya "Paşa Sancağı" deniyor ve beylerbeyi burada ikamet ediyordu. XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar eyalet yöneticisine *Beylerbeyi* sancağınkine ise *Sancakbeyi* deniyordu⁸.

Osmanlılar, Karamanoğullarının topraklarına hâkim olduktan sonra kendi teşkilâtlarını zamanla bu vilâyette uygulama imkânı bulmuş, ziraî ve askerî amaçları için bölgede yeni idarî düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemeler neticesinde Konya, Kayseri, Kırşehir, Bozok, Akşehir, Niğde, Aksaray, Maraş, İçel ve Beyşehir, Karaman Beylerbeyliği adı altında birleştirilmiş ancak eyalet teşkilatı 1512 yılında tamamlanabilmiştir. Böylece Karaman Eyaleti Osmanlı idarî teşkilatında Rumeli, Anadolu ve Rum vilâyetlerinden sonra kurulmuş dördüncü ana birim olmuştur. Neticede XVI. yüzyıla girildiği zaman, Osmanlı Devleti, Rumeli kısmı hariç Anadolu, Sivas, Diyarbakır ve Erzurum'la birlikte 5 eyalete ayrılmıştır⁹. Diğer taraftan bu yüzyılda yapılan fetihler sebebiyle Beylerbeylerin sayıları artmışsa da¹⁰ Karaman Eyaleti coğrafi mekân olarak devletin siyasî hareketlilik göstermeyen bir bölgesinde bulunduğu için bu dönemlerde idarî taksimat açısından çok fazla değişiklik arz etmemiştir¹¹.

1568-1575 yıllarında Osmanlı idarî düzenine göre Karaman Eyaleti, *Konya*, *Kayseri*, *İç-il*, *Beyşehir*, *Aksaray*, *Akşehir* ve *Kırşehir* sancaklarına ayrılmakta, paşa sancağı olan Konya'da bir tımar kethüdası ve tımar defterdarı bulunmaktaydı¹². Konya Sancağı 1592 yılında *Sahra-ı Konya*, *Hatunsaray*, *Turgut*, *Aladağ*, *Kaş*, *Saidili*, *İnsuyu*, *Zengicek*, *Larende*, *Ereğli*, *Eski il*, *Belviran*, *Karacadağ* isimleriyle bazı tımar nahiyelerine ayrılmıştı. Bu nahije sınırlarında bulunan köylerin birçoğu, sipahilere ve dirlik sahiplerine tımar olarak tevcih edilmişlerdi. Beylerbe-

⁸ Musa Çadircı, "Yönetim Merkezi Olarak Ankara'nın Geçirdiği Evrim", *ODTÜ, Tarih İçinde Ankara Semineri Bildirileri*, Eylül 1981, Ankara 1984, s.89-90.

⁹ M. Akif Erdoğan, "Kanuni'nin İlk Yıllarında Karaman Vilâyeti", *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, VII, İzmir 1993, s. 37; Osmanlı Devleti'nde ilk olarak 1326 yılında Rumeli Eyaleti teşkil edilmiştir. Yıldırım Bayezid 1393'te Rumeli'ye geçerken Timurtaş Paşa'yı Anadolu Beylerbeyi olarak Ankara'da bırakmış ve böylece yine askerî bir zorunluluk olarak ikinci beylerbeylik olan Anadolu Beylerbeyliği doğmuştur. Fetret devrini takiben 1413 yılında üçüncü olarak Amasya ve Sivas merkez olmak üzere Rum Beylerbeyliği teşkil edilmiştir. Osmanlı Devleti uzun süre bu üç eyaletle idare edilmiştir. Mehmet İpşirli, "Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı", *Osmanlı Devleti Tarihi*, İstanbul 1999, s. 225. Ahmet Şimşirgil, "Osmanlı Taşra Teşkilatında Rûm Beylerbeyliği", *Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 5, İstanbul 1990, s. 289-299; Tayyip Gökbilgin, "15 ve 16. Asırlarda Eyâlet-i Rûm, VD, VII, Ankara 1965, s. 51-61; Halil İncalcık, "Eyalet", *TDVİA*, XI, s.548-550.

¹⁰ İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, Ankara, 1988, s.290-291.

¹¹ Orhan Kılıç, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimatı, Eyalet ve Sancak Tevcihatı*, Elazığ 1997, s.53.

¹² Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete, 1550-1650 Yılları Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul 1978, s.138.

yi yönetim sahasında bulunan her nahiyeye subaşı tayin etmek suretiyle dirlik ve düzeni sağlamaktaydı. Bu dönemde Konya 7 kadılık ve 13 subaşılık mıntıkasına ayrılmış durumdaydı. Konya Kazası, *Sahra*, *Hatunsaray*, *Su Dirhemi*, *Zengicek ve Saidili* nahiyelerinden oluşan bir kadılık bölgesini teşkil ediyordu¹³.

1632-1641 yılları arasındaki Osmanlı idarî düzenine göre *Niğde*, *Kayseri*, *Kırşehir*, *Beyşehir*, *Akşehir ve Aksaray* sancaklarından oluşan Karaman Eyaleti'nin paşa sancağı Konya idi. Konya Sancağı'nın merkezi durumunda olan Konya Şehri aynı zamanda Konya Kazası'nın merkeziydi¹⁴.

I-Demografik Yapı

XVII. yüzyıldan önceki dönemlere ait nüfus tespitlerinde öncelikli olarak kullanılan kaynak grubu olan tahrir kayıtlarının yanı sıra XVII. yüzyıl ve sonraki dönemlere ait nüfus tespitlerinde başka kaynaklar da kullanılabilir. Bunlardan biri de avarız kayıtlarıdır¹⁵. Bu çalışmada XVII. yüzyılın ortalarında Konya şehir nüfusunun tespit edilebilmesi amacıyla 1642 tarihli avarız hane kayıtları kullanılmıştır. Bir avarız hanesinin kaç gerçek haneye tekabül ettiği yönünde bazı farklı tespitler bulunuyorsa da Konya şehri hakkında yapılan çalışmalarda bir avarız hanesinin 10 gerçek haneye karşılık geldiği ifade edilmiştir¹⁶. Bununla birlikte XVII. yüzyılın ortasında Konya'da 1 avarız hanesinin 10

¹³ Özer Ergenç, *1580-1596 Yılları Arasında Ankara ve Konya Şehirlerinin Mukayeseli İncelenmesi Yoluyla Osmanlı Şehirlerinin Kurumları Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Deneme*, (Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1974, s.84.

¹⁴ Kunt, *Sancağ*, s.182; Katip Çelebi, *Cihannüma*, Mütferrika Tab'ı, İstanbul H .1145, s.615; 1648 yılında Konya'ya gelen Evliya Çelebi Konya için "Paşasının hassı 660.000 akçadır, 2000 asker ile eyaleti zaptedip, 5000 kuruş tahsil eder. Bu eyaletin hazine defterdarı, defter kethüdası, defter emini ve eyaletin 7 sancağı vardır. Paşa sarayı meşhurdur", demektedir Evliya Çelebi, *Seyahatname*, III, İstanbul H. 1314, s. 200, 22.

¹⁵ Avarız kayıtları avarız vergisinin tahsil edilebilmesi için oluşturulan avarız hanelerin miktarlarını içermektedir. Bu yüzyılda avarız vergisinin tahsiline devlet büyük önem vermiş, gönderilen emirler ve verginin tahsili için düzenlenen listeler sicillere kaydedilmiştir. Bilindiği gibi avarız haneler, hane hesabına göre düzenlenmiş, bekar veya evli belli sayıdaki erkekler grubunu ifade etmektedir. Yusuf Oğuzoğlu, *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Konya Şehir Müesseseleri ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerinde Bir Araştırma*, (AÜDTCF, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1980, s.37.

¹⁶ Miktarlar bölgeden bölgeye de farklılık göstermekteyse de A. Tabakoğlu bir avarız hanesinin 3-10 gerçek hane arasında değiştiğini ifade etmiştir. Ahmet Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul 1998, s.180; Özer Ergenç Ankara Şehri'nde XVI. yüzyılın ikinci yarısında 1 avarız hanesinin 5 gerçek hane olduğunu belirtmiş, Yusuf Oğuzoğlu ise Konya Şehri'nde XVII. yüzyılın ikinci yarısında 1 avarız hanesinin 10 gerçek haneye isabet ettiğini ifade etmiştir. Konya Şehri hakkında çalışmalar yapmış olan Yusuf Küçükdağ ve Muhiddin Tuş, Oğuzoğlu'nun tespitine katılmıştır. Ergenç, *Konya*, s.52; Oğuzoğlu, *Konya*, s.38; Muhiddin Tuş, *Sosyal ve Ekonomik Açından Konya, 1756-1856*, (AÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1993, s.121; Yusuf Küçükdağ, *Lâle Devri'nde Konya*, (SÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 1989, s.75.

gerçek haneye karşılık geldiği tarafımızdan da bazı örneklerle ortaya konulacaktır.

A-Müslüman Nüfusu

1644 yılına ait bir davada Konya Kızılöyük Arapları'ndan bazı kişiler, Kırkpınar Arapları huzurunda söyledikleri; "*Cümlemiz havas-ı hümayun reayası olup tekaliften muaf iken cemaatimiz kırk nefer olmağın üzerimize dört nefer avarız hanesi kaydedip Kırkpınar Arapları 20 nefer olmağla üzerlerine 2 avarız hanesi kaydedilmiştir....*" şeklindeki ifadelerden anlaşılmaktadır ki 1 avarız hanesi 10 gerçek hanedir¹⁷. Bu durumu teyit edecek başka örneklerde mevcuttur. Nitekim avarız vergisinden muaf olan Şeyh Vefa Mahallesi'nde, 23 kişinin 2,25 avarız hanesi¹⁸, bir başka örnekte Su Dirhemi Nahiyesi Kayacık ve Kırkpınar köylerinde yaşayan 60 neferin 6 avarız hanesi¹⁹ kaydedildikleri anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan bir gerçek hanenin kaç kişiden oluştuğu da tartışmalıdır. Ömer Lütfi Barkan hane karşılığı olarak 5 sayısını kabul etmiştir. 7 kat sayısını kullananlar olduğu gibi, 4 veya 4,5 katsayısını kullananlar da vardır²⁰. Aslında 5 kat sayısı pek çok araştırmacı tarafından kabul görmüştür. Bu sebeple buradaki hesaplamalarda da 5 katsayısı tercih edilmiştir. 1642 yılında Konya Şehri'nde kaydedilen avarız hane sayısı 242'dir²¹. Konya Şehri'nde bazı avarız haneleri *Tekalif-i Örfiyye ve Şakka'dan* muaf olmak koşuluyla menzilciye ayrılmıştır. Bu dönemde menzilci iltizamından anlaşıldığına göre menzilciye ayrılan avarız hane sayısı 50'dir²². Neticede aşağıda yapacağımız hesaplamalara temel teşkil edecek rakamın 292 hane olduğu kesin olarak saptanabilmektedir. Bununla birlikte avarız kayıtlarından hareketle nüfus tespit edilirken dikkate alınması gereken başka hususlar da bulunmaktadır. Bunlardan ilki avarızdan muaf olan hanelerin de hesaba dahil edilmesi gerektiridir. Örneğin Şeyh Vefa Mahallesi'nde 1,5 avarız hanesi avarız vermekle mükellef iken, 23 nefer yani 2,25 avarız hanesi zaviyeye hizmet ettikleri için avarızdan muaftır²³. Piri Paşa ve Şeyh Sadreddin mahallelerinden bazı kişiler de aynı gerekçelerle avarızdan muaf tutulmuştur. Nitekim Şeyh Sadreddin Mahallesi 3 hane, Piri Mehmet Paşa Mahallesi 4 hane olarak deftere kaydedilmiş ve üzerine muaf ibaresi düşülmüş-

¹⁷ Konya Şer'ıye Sicili, (KŞS), Nr. 7, s. 98-1.

¹⁸ KŞS, Nr. 7, s. 165-1.

¹⁹ KŞS, Nr. 8, s.286-2, 275-2.

²⁰ Nejat Göyünç, "Hane Deyimi Hakkında", *İÜEFİTD*, XXXII, İstanbul 1979, s.332.

²¹ KŞS, Nr. 6, s.8-1.

²² KŞS, Nr. 7, s.18-2.

²³ KŞS, Nr. 8, s.286-2.

tür²⁴. Şeyh Vefa Mahallesi örneğinde bir kısım sakinleri avarızdan muaf olduğu halde listede sadece avarız verenlerin kaydedildiği mahalleler olabileceğinden karışıklığa sebep olmamak için hesaplamalara temel teşkil edecek avarız hane sayısı kabaca 300 olarak alınmıştır.

Buradan hareketle 300 avarız hanesi 3000 gerçek hane demektir. 3000 gerçek hane ise 15.000 civarında bir nüfusa karşılık gelmektedir. Diğer taraftan Türbe-i Celâliye Mahallesi'nin sakinleri avarızdan muaf olduğu için avarız kaydında bu mahalleye dair bilgi yoktur. İnceleme dönemimizde Türbe-i Celaliye Mahallesi'nde ikamet eden ve avarızdan muaf olan 312 nefer de bu hesaba dahil edilecektir²⁵. Ayrıca şehirde bulunan kadı, müderris, imam, müezzin, vaiz gibi ilmiye sınıfına mensup olanların da avarızdan muaf tutulduğu bilinmektedir. Bunların nüfusu 1660 yılında 900, Beylerbeyi kapı halkının nüfusu ise 600 olarak hesaplanmıştır²⁶. Şehirde yaşayan, yeniçeri, cebeci, topçu ve diğer askerilere dair Kasım 1659 tarihinde düzelenmiş listeye göre 74 züema ve erbab-ı tumar, 87 hisar eri, 70 yeniçeri, cebeci ve topçu, 41 sipahi toplam 262 asker bulunmaktadır²⁷. Yeniçerilerin bekar olduğu düşünülerek kalan miktar 5 ile çarpıldığında 750 rakamına ulaşılmaktadır²⁸.

Bütün bu durumlar göz önüne alınarak ortalama bir hesap yapıldığında; avarızla mükellef olan nüfus: 15.000, avarızdan muaf olan Türbe-i Celaliye Mahallesi: 312 nefer yani 1560 kişi, aileleriyle birlikte askeriler: 750 kişi, Beylerbeyi kapı halkı: 600 kişi, ilmiye mensupları ve dini görevliler: 900 kişi, olmak üzere XVII. yüzyılın ortalarında Konya şehrinde yaşayan Müslüman nüfusun 18.810 civarında olduğu rahatlıkla söylenebilir²⁹.

B-Gayrimüslim Nüfus

Konya şehri ile ilgili yapılmış araştırmalarda, 1570 yılında Konya'da yaşayan Gayrimüslimlerin ancak 17 avarız hanesine sahip olduğu ifade edilmektedir³⁰. Yani Hıristiyanlar bu tarihte 170 hane, 850 civarında bir nüfusa sahip buluyorlardı.

²⁴ KŞS, Nr. 6, s.8-1

²⁵ Oğuzoğlu bu mahallenin nüfusunun 1677 yılında 3000 olduğunu belirtmektedir. Oğuzoğlu, *Konya*, s.43.

²⁶ Oğuzoğlu, *Konya*, s.40.

²⁷ Oğuzoğlu, *Konya*, s.41.

²⁸ Şehirde bulunan askeriler, ilmiye mensupları ve beylerbeyi kapı halkının 1640 yılındaki nüfusları 1660 yılındaki nüfusa yakın olmalıdır.

²⁹ Bu tarihten yaklaşık 60 yıl önce 1584 tarihli mufassal tahrir defterinde kayıtlı 3654 vergi mükellefine dayanılarak yapılan hesaplamada Konya şehir nüfusu 18.491 olarak hesaplanmıştır. Ergenç, *Konya*, s.58

³⁰ Ergenç, *Konya*, s. 60.

1642 tarihli avarız kaydında İç Kale-i Zimmiyan olarak adlandırılan mahalle 5 avarız hanesinden oluşmaktaydı. Fakat bu döneme ait şer'îye sicillerine göre Hıristiyanlar sadece İç Kale'de ikamet etmiyorlardı. Aynı zamanda Konya'nın değişik mahallelerinde yaşayan Gayrimüslimler bulunuyordu³¹. Nitekim sicillerden, 1644 yılında Konya Defterdarına tabi Hıristiyan reayanın 250 cizye hanesine sahip olduğu tespit edilebilmektedir³². Ayrıca bu tarihte Ermeni taifesinden 154 nefer cizyelerini Mevlânâ ve Sultan Selim vakıflarına eda etmektedir³³. Sultan Alaaddin Vakfı'na ait köylerden olan Sille'de cizyeleri vakfa münhasır olan Hıristiyan sayısı da 396 neferdir³⁴. Fakat Alaaddin Vakfı'na hizmet eden Silleli Hıristiyanlardan sadece 4 hanenin İç Kale'de, 1 hanenin Çirkab Mahallesi'nde ikamet ettikleri anlaşılmaktadır³⁵. Bu durumda 396 neferin kaç tanesinin Konya'da ikamet ettiği tespit edilemediğinden, ancak Konya'da ikamet ettiği tespit edilen 5 nefer hesaba dahil edilmiştir.

Cizye, Müslüman olmayanlardan askerlik hizmeti karşılığında alınan bir vergi olduğu için çocuk ve ihtiyarlardan, kör veya yatalak olanlardan ve keşişlerden alınmıyordu³⁶. Bu sebeple yapılacak olan hesaplamalarda cizyeden muaf olan kişilerin de dikkate alınması gereklidir. Bu durum göz önüne alınsa da din görevlilerinin sayısı malum olmadığından bu kişilerin nüfusları hesaba dahil edilememiştir.

Sonuç olarak XVII. yüzyılın ortalarında Konya'da, Defterdara tabi 250 cizye hanesi yani 1250 kişi, Mevlânâ ve Sultan Selim Vakfı'na dahil cizye hanesi 770 kişi, Alaaddin Vakfı'na dahil Konya'da yaşadığı tespit edilen 5 cizye hanesi, yani 25 kişi hesaba dahil edildiğinde Konya'da yaşayan Hıristiyan nüfusun yaklaşık 2045 olduğu anlaşılmaktadır. Bu rakama cizyeden muaf olanlar için tahmini bir miktar da dahil edilebilir.

Y. Oğuzoğlu, XVII. yüzyılın ikinci yarısı için Gayrimüslim nüfusu 2968 olarak vermektedir. Bu rakam o tarihteki şehir nüfusunun %16'sıdır³⁷. XVII. yüzyılın ortalarında ise Gayrimüslim nüfus şehir nüfusunun % 10'u civarındadır. Bu dönemde cizyeden muaf olanların miktarı tespit edilemiyorsa da ortalama bir

³¹ Örneğin İç Kale-i Müslüman adıyla kaydedilen mahallede Şah veledi adında bir Hıristiyan da ikamet etmektedir. KŞS, Nr. 8, s.282-1.

³² KŞS, Nr. 7, s.180-2

³³ KŞS, Nr. 7, s.179-2.

³⁴ KŞS, Nr. 7, s.31-1.

³⁵ KŞS, Nr. 8, s.282-1.

³⁶ Ziya Karamursal, *Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler*, Ankara 1989, s.71.

³⁷ Oğuzoğlu, *Konya*, s.51.

miktar dahil edildiğinde, inceleme dönemimizde Konya’da yaşayan Gayrimüslim nüfusun, şehir nüfusun %15-16’sına tekabül ettiği düşünülebilir³⁸.

C-Müslüman Olan Hıristiyanlar

Konya Şehri’nde yaşayan Hıristiyanların sayısı 1640-1650 yılları arasında 2000’in biraz üstündeydi. Bu tarihte Konya şehrinin nüfusu ise 21.000’e yaklaşmıştı.

Konya’da yaşayan Gayrimüslimler Müslümanlardan sosyal ve ekonomik açılardan çok farklı değillerdi. Yıllarca beraber yaşamış olan bu insanların benzer özelliklere sahip olmaları da son derece doğaldır. Bu insanlar aynı mahallelerde birbirleriyle iç içe yaşamakta, birbirlerinden alışverişler yapmakta ve aynı mekanları paylaşmaktaydılar³⁹. Hatta Hıristiyanlar arasında dinini değiştirerek *şerefü’l İslâm ile müşerref* olanlar da bulunuyordu⁴⁰. Ancak 1640-1650 yılları arasında sicillerde tespit edebildiğimiz örneklerden anlaşıldığına göre 10 yıllık bir dönemde Müslüman olan Hıristiyanların oranı sadece %1 civarındadır⁴¹.

Konya Şehri’nde yaşayan Hıristiyanların niçin dinlerini değiştirmek istediklerine dair sebepler tespit edilememişse de din değiştiren Gayrimüslimlerin kendi rızaları ile bu işi kararlaştırdıkları anlaşılmaktadır. Fakat bazı örneklerde Müslüman hemşerilerinin onları Müslüman olmaya davet ettikleri de görülmektedir⁴². İslâmiyet’i seçen kişilerden birçoğunun öncelikle isimlerini değiştirdikleri bilinmesine rağmen⁴³ bu kişilerin yeni dinlerine nasıl intibak ettikleri hakkında bilgi sahibi olunamamaktadır. Tabiatıyla toplumun beklentisi bu insanların Müslüman olduktan sonra Müslüman gibi yaşamaya başlamasıdır.

³⁸ İnceleme döneminde 325 adet ev satış işleminden 45’inde Hıristiyanların taraf olduğu anlaşılmaktadır. 240 adet bağ satış işlemine de 16 Hıristiyan’ın adı geçmektedir. Buna göre satış işlemlerinde taraf olan Hıristiyanların toplam satış işlemine oranı yaklaşık %15-16’dır.

³⁹ Konya’da Anadolu’nun diğer şehirlerinde olduğu gibi Türklerle beraber yaşayan Rum ve Ermeniler Selçuklular döneminde Türkçe’yi öğrenmişlerdi. Bu dönemde Türkler arasında bu iki dili bilhassa Rumca’yı bilenler fazladır. Birbirlerinin dillerini bilmenin yanında birlikte yaşamak suretiyle aralarında bir çeşit an’aneler mübadeleleri de olmuştur. Abdullah Ceran, *Sultan Alâeddin Keykubat Zamanında Konya’nın Sosyo-Ekonomik Durumu*, (SÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 1988, s.59

⁴⁰ KŞS, 9, s.105-2, 104-1, 109-2, Nr. 6, s.138-2, 138-3, Nr. 8, s.26-2.

⁴¹ Bu oran sicillere yansıyan örneklerden yola çıkılarak tespit edilmiş olduğundan kesin bir hükmü içermemektedir.

⁴² Örneğin Fazlı b. el-Hac Durali adındaki bir Müslüman; bir Hıristiyan delikanlıya *kelime-i şahadet* getirerek Müslüman olmasını teklif etmiştir. KŞS, Nr. KŞS, Nr. 7, s.46-3.

⁴³ Çifte Merdiven Mahallesi’nden bir Hıristiyan, Müslüman olmuş ve Hüseyin b. Polat ismini almıştır. KŞS, Nr. KŞS, Nr. 7, s.48-1.

Bazı kişiler Müslüman oldukları halde bu dinin gereklerini yerine getirmediği ve Müslüman gibi hareket etmediği için mahkemeye şikayet edilmiştir⁴⁴.

Hıristiyan aileler içerisinde aile fertlerinden tamamı Müslüman olanlar bulunduğu gibi yalnız baba veya anne yahut çocuklardan bir kısmının din değiştirdiği de oluyordu⁴⁵. Bu durumda Müslüman olan bazı Hıristiyanlar Müslüman kadınlarla evlenmeyi tercih etmiştir⁴⁶. Hıristiyan olan kişiler Müslüman olduklarında eski dindaşlarından herhangi bir tepki aldıklarına dair herhangi bir olay mahkemelere yansımamıştır. Anlaşılan bu kişiler Müslüman olduktan sonra, yeni dinlerini gereklerini yerine getirmek dışında toplumda eskiden olduğu gibi komşuluk ilişkilerini ve mahalledeki sosyal ve ekonomik dayanışmalarını devam ettiriyorlardı⁴⁷. Müslümanlığı tercih edenler ile eski dindaşları arasında zaman zaman bazı problemler zuhur ediyordu. Fakat bu problemlerin görünürde herhangi bir şekilde etnik ya da dinî bir temeli bulunmuyordu⁴⁸. Sicillerde yer alan örnekler göre din değiştiren fertlere sahip ailelerde yaşanan problemlerin bir kısmı miras paylaşımı ile ilgilidir⁴⁹. İslâmiyet'i seçerek Müslüman olmuş bazı kişilerin yıllar sonra eski dinlerini geri döndükleri de oluyordu⁵⁰.

D- Köleler

Köle, savaşlarda esir edilen yahut bir surette ele geçirilip satın alınan erkekler için kullanılan bir tabirdir⁵¹. Aynı şekilde savaşlarda esir edilen veya satın alınan kadınlara da cariyeye denilmektedir. Sicillerde erkek köleler için köle, kul, abd, abd-i memluk ve rikk, kadın köleler için cariyeye ve cariyeye-i memluke tabirleri kullanılmaktadır⁵².

⁴⁴ Örneğin Çifte Merdiven Mahallesi'nden Yagop adındaki Gayrimüslim Müslüman olduğu halde Müslüman gibi hareket etmemektedir. Bu yüzden subaşı tarafından mahkemeye sevk edilmiştir. KŞS, Nr. 8, s.33-3.

⁴⁵ Örneğin Hıristiyan iken Müslüman olan Mehmet b. Abdullah'ın 2 oğlu ve 1 kızı da Müslüman olduğu halde eşi ve bir kızı dinlerini değiştirmemişlerdi. Bu kişilerin diğer aile fertleri tarafından İslâm'a davet edildikleri halde kabul etmedikleri anlaşılmaktadır. Bu sebeple aile fertleri arasında ayrılık olmuş Müslüman olan çocuklar babaya, olmayanlar da anneye teslim edilmiştir. KŞS, Nr. 9, s.173-1; Başka örnekler için bkz. KŞS, Nr. 6, s.39-3, 61-2.

⁴⁶ KŞS, Nr. 9, s.131-3.

⁴⁷ KŞS, Nr. 7, s.36-1.

⁴⁸ KŞS, Nr. 6, s.61-2.

⁴⁹ KŞS, Nr. 6, s.17-2.

⁵⁰ KŞS, Nr. 7, s.48-1.

⁵¹ Pakalın, *Deyimler*, II, s.300.

⁵² KŞS, Nr. 9, s.135-1, Nr 8, s.101-1, Nr. 7, s.148-1, 160-3, Nr. 6, s.145-3; Bu konuda geniş ve ayrıntılı bilgi için bkz. İzzet Sak, *XVI. ve XVII.Yüzyıllarda Konya'da Kölelik Müessesesi*, (SÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 1987, s.6.

XVII. yüzyılın ortalarında Konya'da hali vakti yerinde olan bazı kişilerin köle ve cariyeye sahibi oldukları anlaşılmaktadır. Bunların büyük bir kısmı üst düzey yönetici ve görevlilerdir⁵³. Nitekim bu dönemde Karaman Eyaleti Beylerbeyi Cafer Paşa ve onun ağalarından Ahmet Ağa, Karış Sancağı Mutasarrıfı Mehmet Paşa, Konya Nakibü'lşrafi es-Seyyid Mustafa Efendi, Sultan Selim Han Vakfı mütevellisi İbrahim Çelebi, Mevlânâ Celâleddin evladından Hüseyin Efendi b. Musa Çelebi, Şeyh Burhan Efendi b. Nurullah, Koca Kapılızade Ömer Ağa, gibi "Paşa, Bey, Efendi, Ağa ve Hacı" unvanlarına sahip kişilerle eşraf ve ayandan köylü ve şehirli bir çok kişinin köle veya cariyeye sahibi oldukları anlaşılmaktadır⁵⁴. Ayrıca XVII. yüzyılın ortalarında Konya'da sadece Müslümanlar köle sahibi değildir, aynı zamanda bazı Hıristiyanların da köleleri vardı⁵⁵.

Bu dönemde kölelerin çeşitli iş ve hizmetlerde çalıştırıldıkları bilinmektedir⁵⁶. Bu tür hizmetlerde çalıştırılan bazı kölelerin belli bir süre hizmet etmek koşuluyla yani, *mükatebe yoluyla* azat edildikleri anlaşılmaktadır⁵⁷. Köle ve cariyelerin bağ, bahçe, tarla işlerinde içinde buldukları ailelere hizmet etmeleri, bakkal ve berber dükkanlarında, hamamlarında çalışmaları, kadın veya erkek hür kimselerle evlenebilmeleri onların sosyal hayatta kendilerine yer edindikleri göstermektedir⁵⁸.

Kölelerin çeşitli olaylara da karıştıkları oluyordu. Hırsızlık yapanlar olduğu gibi⁵⁹, yaralama ve ölümlere sebep olan köleler de vardı⁶⁰. Kölelerin zina ve tecavüz suçlamalarıyla da karşı karşıya kaldıkları ve bir kısmının bu konularda

⁵³ Örneğin Karaman Eyaleti Beylerbeyi olan ve eyaletin merkezi Konya'da ikamet eden Vezir Mustafa Paşa'nın birden fazla kölesi vardı. Bunlardan Siyavuş b. Abdülmennan ile Dilaver b. Abdülmenan adındaki kölelerini bu tarihte azat etmiştir. KŞS, Nr. 9, s.80-1, 80-2.

⁵⁴ KŞS, Nr. 9, 80-1, 80-2, 123-2, 69-2, Nr. 8, s.212-1, 145-1, 106-2, Nr. 7, s.12-2, 160-3, 25-3, Nr. 6, s.152-1, 104-1, 41-4, 120-1.

⁵⁵ KŞS, Nr. 7, s.101-3.

⁵⁶ Örneğin, Nehri Kafur Mahallesi'nden el-Hac Himmet b. Sefer, Yusuf adındaki kölesini deri işlemekte kullanıyordu. KŞS, Nr. 7, s.25-3; Bu konuda geniş bilgi için bkz. Sak, *Kölelik*, s. 77-78.

⁵⁷ KŞS, Nr. 8, s.27-2, Nr. 7, s. 38-2, Nr. 6, s.47-2.

⁵⁸ Sak, *Kölelik*, s.78

⁵⁹ Örneğin, Şaban b. Hamza Bey adlı bir kişi Abdurrahman b. el-Hac Ali'nin kölesi Kenan'ı hırsızlıkla itham etmiştir. KŞS, Nr. 9, s.8-3.

⁶⁰ Örneğin, Konya'nın hemen dışında bulunan Yaka Mevkisi'nden İsmail b. Ramazan, Ahmet Ağa b. Mehmet'in kölesi Behram'ı mahkemeye şikayet etmiştir. Behram Mustafa b. el-Hac Halil adındaki bir kişiyi sol kulağı üzerinden yaralamak suretiyle ölümüne sebep olmuştur. Köle mahkemede suçunu itiraf etmiştir. KŞS, Nr. 9, s.28-1. Bu olayda kölenin sahibi olan Ahmet Ağa'nın Mustafa b. el-Hac Halil ile tarla sulama konusunda anlaşmazlığa düştüğü ve kölesini Mustafa b. el-Hac Halil'i katletmesi için azmettirdiği iddia edilmektedir. Mahkeme sonunda Ahmet Ağa 16.000 akçe diyet ödemek durumunda kalmıştır. KŞS, Nr. 9, s.35-1; Bu dönemde Hatip Köyü'nde bir köle hırsızlık yapmaya geldiği iddiasıyla bir cariyeye tarafından öldürülmüştür. KŞS, Nr. 8, s.72-1.

suç işledikleri anlaşılmaktadır⁶¹. Kölelerin karıştıkları olaylarda sahipleri çoğu kez köle üzerindeki sorumluluklarını yerine getirmekte ve gerektiğinde onlara kefil olmaktadır⁶². Bazen de efendi, kölesinin işlemiş olduğu suçun diyetini ödeyebilmek için başkasına onu satmak mecburiyetinde kalıyordu⁶³. Köle ve cariyelerin bir ticaret metaı gibi alınıp satıldıkları bilinmekteyse de bu dönemde satılan kölelerin bir çoğunun ihtiyaçtan satıldıkları söylenebilir⁶⁴. Ayrıca bu döneme ait sicillerde köle satışlarıyla alakalı çok az belge bulunduğundan köle fiyatları üzerinde pek fazla bilgi yoktur. Bilinenler de bir kaç örnekten ibarettir⁶⁵. Bazı satış işlemlerinin kölelerin taşıdıkları kusurlar sebebiyle feshedildiği de görülmektedir⁶⁶. Köle ve cariyelerin alınıp satılması sahiplerinin yetkisinde olduğundan izinsiz yapılan satış işlemleri de feshedilmiştir⁶⁷.

Köle ve cariyelerin azat edilerek hürriyetlerine kavuşma imkanları bulunuyordu. Bu kişiler azat edildikten sonra hür bir insan gibi hayatlarını sürdürmekteydiler. Sicillerde azat edilme olayının çeşitli şekillerde yapıldığı anlaşılmaktadır. Köle azat edildikten sonra başkasına ait olmaktan kurtuluyor, hürriyetine kavuşuyor, velâyet şahadet ve sair tasarruflarla kuvvet bulmuş oluyordu⁶⁸. Bu dönemde kölelerin genellikle karşılıksız, Allah rızası için azat edildikleri anlaşılmaktadır. Azat edilen kölelere azat edildiklerine dair *ıtıkname*, veriliyordu.

⁶¹ Örneğin Sarı Yakup Mahallesi'nden Alaaddin b. İbrahim adlı bir kişi Yusuf adındaki bir kölenin, kızına tecavüz ederek bekaretini bozduğunu iddia etmiştir. KŞS, Nr. 7, s.131-1; Yine İbn-i Tuti Mahallesi'nden el-Hac Şaban b. Sinan Zeynep adındaki cariyesinin zina etmek suretiyle hamile kaldığını ifade etmiş ve bu hususun araştırılmasını istemiştir. KŞS, Nr. 7, s.118-4.

⁶² KŞS, Nr. 9, s.8-3, Nr. 7, s.131-1.

⁶³ KŞS, Nr. 9, s.35-1.

⁶⁴ Örneğin Çifte Merdiven Mahallesi'nde iken vefat eden Kerime bt. Hüdaverdi Çavuş adındaki bir kadının techiz ve tekfini ve borçlarını ödeyebilmek için Rus asıllı Kasım adındaki kölesi vasiyet üzerine satılmıştır. KŞS, Nr. 9, s.155-1.

⁶⁵ Örneğin, 1642 yılında Rus asıllı erkek bir köle 15.000 akçeye satılırken, 1644 yılında Rus asıllı bir cariyeye 80 riyali kuruşa satılmıştır. 1645 yılında ise zenci bir cariyeye 1950 akçeye satılmıştır. Ayrıca bu tarihlerde De Hüda Mahallesi'nden Sefer Ağa cariyesini 80 riyali kuruşa satmış, Rus asıllı Kamile adında bir cariyeye de 15.000 akçeye alıcı bulmuştur. KŞS, Nr. 6, s.104-1, 106-1, Nr. 7, s.100-2, Nr. 9, s.67-2.

⁶⁶ Örneğin, Mevlânâ Celaleddin evladından Hüseyin Efendi, mahkemeye müracaat edip Kasım b. Mehmet'i dava ederek 30 gün önce Kasım'dan almış olduğu Rus Asıllı Kamile adlı cariyenin hamile olduğunu iddia ederek satışın feshedilmesini istemiştir. Yapılan muayene sonucunda Kamile'nin 90 günlük hamile olduğu anlaşılınca cariyeye Kasım'a geri iade edilmiştir. KŞS, Nr. 9, s.155-1.

⁶⁷ Örneğin, Ali b. Mustafa adlı bir kişi el-Hac Ahmet üzerine dava ederek *Arap asıllı cariyemi zevcem bir sene önce benim rızam yok iken ahara bey etmiş, ben el-Hac Ahmet'in yedinde buldum*, diyerek cariyesini talep etmiştir. el-Hac Ahmet cariyeyi başkasından aldığını söylemesine rağmen satış feshedilmiştir. KŞS, Nr. 6, s.104-1.

⁶⁸ Sak, *Kölelik*, s.86.

1640-1650 yılları arasında sicillerden anlaşıldığına göre 20 adet köle karşılıksız olarak azat edilmiştir⁶⁹.

Azat edilme şekillerinden bir diğeri de *kitabete kesmek* olarak belirtilen azat şeklidir⁷⁰. Kitabete kölenin bir bedel karşılığında kendisinin hürriyetini satın alabilmesini temin gayesiyle yapılan bir antlaşmadır. Kitabete bağlanan köle, kitabete müddeti içinde çalışarak, ticaret yaparak borcunu ödeme hakkına sahiptir⁷¹. Mesela Ali Gav Mahallesi'nden Döndü Hatun, orta boylu, açık kaşlı, sarışın, kara sakallı, Rus kölesini 5 yıl hizmet şartı ile, Fakih Dede Mahallesi'nden Dede Bey'de Hüseyin adlı Rus kölesini 3 yıl hizmet şartıyla kitabete kesmiştir⁷².

Kitabete kesilen köleler eğer belli bir para karşılığı kitabete kesilmişlerse bu parayı kazanmak için çalışacağı dönemde sahiplerinin yanlarında kalma mecburiyetleri yoktu. Bu sebeple para karşılığı kitabete kesilen köleler, bu paraları kazanmak maksadıyla çeşitli iş ve uğraşılara dahil oluyorlardı⁷³. Şarta bağlı mukavelelerde köle sahiplerinin zaman zaman sözlerinde durmadıkları da oluyordu. Örneğin Nehri Kafur Mahallesi'nden el-Hac Himmet b. Sefer, kölesi Yusuf'a "iki top sahtiyani işlersen seni azat ederim." dediği halde azat etmediği anlaşılmuş kölenin şikayeti üzerine itkına hükmedilmiştir⁷⁴.

Bir başka azat şekli de *tedbir-i Mutlak*'tır. Bu türlü azat efendinin ölümünü kölenin azadına şart koşmasıdır⁷⁵. Bir örnekte Karaeyük Mahallesi'nden iken vefat eden Mustafa'nın *abd-i memluku* beş sene önce *müdebber* olduğu için efendisinin ölümü ile azat olmuştur. Koca Kapılızade Ömer Ağa ise kölesini *tedbir-i mukayyed* yolu ile azat etmiştir⁷⁶.

Azat edilen köleler hür insan olarak yaşamlarını sürdürürlerken bazen tekrar kul olarak istihdam edilmek istendikleri de oluyordu. Bu yüzden bazı azatlılar mahkemeye gelerek azatlı olduklarını ispat etmek durumunda kalıyorlardı.

⁶⁹ Örneğin Karaman Defterdarı'nın kethüdası Mehmet Ağa Yusuf adında, orta boylu, açık kaşlı, gök ela gözlü Rus kölesini Allah rızası için azat etmiştir. KŞS, Nr. 6, s.120-3; Başka örnekler için bkz. KŞS, Nr. 9, s.80-1, 80-2, 147-1, 147-2, Nr. 8, s.101-1, 174-1, 145-1, 154-1, 146-3, 66-2, Nr. 7, s. 101-3, 71-2, Nr. 6, s.44-2, 120-1.

⁷⁰ KŞS, Nr. 7, s.38-2.

⁷¹ Sak, *Kölelik*, s.106; Örneğin, Bağ-ı Evliya Mahallesi'nden Halil b. İlyas mahkemede orta boylu, ela gözlü, açık kaşlı, sarışın Rus asıllı Yusuf b. Abdullah adındaki kölesi huzurunda ikrar ederek: *Abd-i memlukum olan Yusuf'u 8.000 akçeye kitabete kestim. Bundan sonra kendi kar ve kisbinde olsun meblağı bana edip kabz eyledikten sonra cümle malımdan itlak olsun*, demiştir.

⁷² KŞS, Nr. 8, s.27-2, 215-1, Nr. 9, s.69-2, Nr. 6, 47-2, Nr. 7, s. 38-2.

⁷³ Sak, *Kölelik*, s.109.

⁷⁴ KŞS, Nr. 7, s.25-3.

⁷⁵ Sak, *Kölelik*, s.120; Örneğin Kemal Garip Mahallesi'nden Mehmet b. Mercan, Çerkez asıllı kölesinin, kendi ölümü ile azat edilmiş olacağını bildirmiştir. KŞS, Nr. 6, s.51-2.

⁷⁶ KŞS, Nr. 8, s.227-1, Nr. 6, s.138-5.

Mahkeme kayıtlarına göre, azat edilen bazı köleler efendilerinin çocukları, eşleri, kardeşleri, kısacası mirasçıları tarafından tekrar köle ve cariyelikle istihdam edilmek istenmiştir⁷⁷. Azatlıların bazıları 40-50 yıl sonra bazıları ise hürriyetlerinden hemen sonra bu taleplerle karşılaşmıştır⁷⁸.

Bu dönemde azat edilmediği halde efendilerin hizmetinden kaçan kölelerde oluyordu. Bunlara *abd-i abık* denilmekteydi⁷⁹. Kaçak köle yakalayan kimse bunu ya kendisi getirip kadı huzuruna çıkarmakta⁸⁰ yada yavacı veya zabt-ı abıklara teslim etmektedir⁸¹. Kaçak köleleri muhafaza altına alan kişiler mahkemeye müracaat ederek durumu bildirmekte gerekirse sahibi gelinceye kadar nafaka bağlanmasını talep etmekteydi⁸². 1640-1640 yılları arasında *abd-ı abıklara* bağlanan nafakalar günlük 7 ile 10 akçe arasında değişmekteydi⁸³. Bu dönemde hür olan bazı kişilerde köle zannedilerek yakalanmış, bu tür ilginç bazı örnekler de mahkemeler yansıtmıştır⁸⁴.

E- Nüfus Hareketleri

Konya Şehri XVI. yüzyıl sonlarında 16.000'e varan nüfusuyla Anadolu'nun büyük ve gelişmiş merkezlerinden birisi durumundadır⁸⁵. Öyle ki Şehir nüfusu

⁷⁷ KŞS, Nr. 9, s.126-3, 70-2, 70-3, Nr. 8, s.128-2, Nr. 7, s.61-3, 107-1, 148-1.Nr. 6, s.145-3; Bu konuda geniş bilgi için bkz. Sak, *Kölelik*, s.120 vd.

⁷⁸ Örneğin Aksinle Mahallesi'nden Emine Hatun'un cariyesi olan ve 10 sene önce azat edilen Nazenin, Emine Hatun'un mirasçıları tarafından tekrar cariyeye olarak istihdam edilmek istenmiş fakat azatlı olduğu ispatlanmıştır. KŞS, Nr. 7, s.61-3; Yine Nehri Kafur Mahallesi'nden el-Hac Yahya'nın cariyesi Saliha el-Hac Yahya'nın eşi tarafından cariyeye olarak istidam edilmek istenmiş fakat azatlı olduğu ispatlanmıştır. KŞS, Nr. 8, s.128-2. Diğer örnekler için bkz. KŞS, Nr. 9, s.123-2, 70-2.

⁷⁹ Örneğin Aksaray Kazası İncesu Köyü'nden Kenan ve Abdülkerim adındaki iki köle 1 tane tay, 1 tane at ve bargir olarak kaçmışlar ve Konya'da yakalanmışlardır.KŞS, Nr. 9, s.78-2; Diğer örnekler için bkz.KŞS, Nr. 7, s.61-3, Nr. 9, s.123-2, 126-3, Nr. 6, s.2-2, 89-2.

⁸⁰ Örneğin bu tarihlerde Sultan Selim Han Vakfı mütevellisi Derviş Çelebi İlyas Çelebi'nin kölesi olan Çeşmisiyah adlı bir köleyi yakalamış ve mahkemeye ihzar etmiştir. KŞS, Nr. 9, s.121-1; Yine vakfın bir başka tarihte mütevellisi olan İbrahim Çelebi, Rızvan b. Abdullah adındaki bir köleyi vakfın köylerinden birinde yakalamış ve mahkemeye getirmiştir. KŞS, Nr. 6, s.152-1.

⁸¹ Örneğin, Osman Çelebi b. Mustafa o tarihte zabt-ı abık olan Piri Beşe b. Mustafa ve Mehmet Çelebi b. Süleyman Çelebi'ye 2 tane köle teslim etmiştir. KŞS, Nr. 9, 68-2.

⁸² Örneğin, Konya'da berat-ı şerifle yava ve Beytülmal emini olan Mehmet Ağa mahkemeye gelerek Sadullah adında Arap asıllı bir köleyi yakaladığını haber vermiş ve sahibinin belirlenmesi ve gelinceye kadar köleye nafaka bağlanmasını talep etmiştir. Fakat köle Türkçe bilmediği için nereden ve nasıl kaçtığı sahibinin kim olduğu belirlenememiş, günlük 8 akçe nafaka bağlanmıştır. KŞS, Nr. 9, 68-2, 89-2.

⁸³ KŞS, Nr. 6, 152-1, Nr. 9, s.68-2.

⁸⁴ KŞS, Nr. 6, s.77-1, Nr. 8, s.212-1.

⁸⁵ Yusuf Oğuzoğlu, "XVII.Yüzyılda Konya Şehrindeki İdarî ve Sosyal Yapılar", *Konya* ,(Der. Feyzi Halıcı), Ankara 1984, s.97.

XVII. yüzyılın ortasında 20.000'i geçmiş olduğu halde şehir merkezi göç almaya devam etmiştir⁸⁶.

İnceleme dönemimizde *Esbkeşan* taifesinden olan bazı kişiler de Konya mahallelerine yerleşmekteydi. Sicillerde *Cedid, Karacığan, Nehri Kafur, Sedirler, Kerim Dede, Pir Esed Sultan, Yenice, İbni Tuti, Hacı Cemal, Göktaş, Vadi-yi Meram ve Şükran* mahallerinde yerleşmiş *Esbkeşan* taifesinden bazı kişilere tesadüf edilmektedir⁸⁷. Bu dönemde Kırkpınar Araplarından oldukları anlaşılan bazı kişiler de Konya mahallelerine yerleşmiştir⁸⁸. Benzer şekilde çevre köy ve kasabalardan Konya'ya yerleşen başka aileler de bulunmaktadır⁸⁹. Fakat bu kişilerden bazılarının yılın tamamında Konya Şehri'nde sakin olmadıkları anlaşılmaktadır⁹⁰. Diğer taraftan ticaret için Konya'ya gelip bir süre burada ikamet eden insanların büyük çoğunluğu Gayrimüslimdir⁹¹. Gayrimüslimlerin bir kısmı ailelerini de yanlarında getiriyorlardı⁹². Bu tüccarların büyük bir kısmı Konya'da bulunan hanlarda ikamet ediyordu⁹³.

Yukarıdaki örnekler haricinde çeşitli vesilelerle Konya'dan dışarıya göç eden insanlar da oluyordu. Nitekim Sicillerde *ahar diyarda* olduğu belirtilen bir çok kişiye tesadüf edilmesi bu durumu teyit etmektedir. Bunlardan bir kısmı memleketlerine uzun süre geri dönmemişler, hatta içlerinde başka bölgelere yerleşenler de olmuştur. Bu örneklerin bir kısmı keyfi veya meslekî zaruretlerden dolayı yapılmış yer değiştirmelerdir⁹⁴. Fakat başka bazı örneklerde Konya'dan ayrılan bir çok insan artık istese de geri dönememiştir. Bunların başında 1640-1650 yılları arasında gerçekleşen Malta ve Girit seferleri için cephelere giden Konyalılar gelmektedir. Bu kişiler hakkındaki bilgiler, eşlerinin mahkeme-

⁸⁶ Örneğin, Yenice mahallesinden Halil b. Seyyid Ahmet ve 7 kişi İnsuyu kadı naibi Mevlânâ Mehmet Efendi huzurunda ikrar edip Develi Köyü'nden göç ederek Konya'ya geldiklerini ve mahallede salyanelerini eda ettiklerini ifade etmişlerdi. KŞS, Nr. 7, s.58-4.

⁸⁷ KŞS, Nr. 7, s.59-1, 100-1, 123-1, Nr. 9, s.11-3, 122-2, 120-2, 109-3, 111-2, 112-3, 113-2, 115-3, 116-1.

⁸⁸ KŞS, Nr. 7, s.101-2.

⁸⁹ Konya'ya tabi Ulumuhsine Köyü'nden bazı kişiler Fakih Ahmet Sultan Mahallesi'nden Mustafa b. Ali huzurunda davacı olmuşlar ve kendisinden salyane talep etmişler bunun üzerine Mustafa cevabında köy ile alakasının kesildiğini, artık Konya'ya yerleştiğini ifade etmiştir. KŞS, Nr. 6, s.40-1.

⁹⁰ Örneğin, Karacığan Mahallesi'nden bazı kişiler Kaban Köyü'nden bazı kişiler huzurunda davacı olup *Kaban köylülerinin Eyyâm-ı Şita'da her biri mahalle civarına bina ettikleri evlerde sakin iken vakt-i sayfda köylerinde döndüklerini* söyleyerek kendilerinden imdad-ı salyane talep etmişlerdir. Köylüler bu vergiyi kendi köylerinde eda ettiklerini belirtmişlerdir. KŞS, Nr. 8, s.21-1.

⁹¹ Örneğin, Kayseri Kazası Talas Köyü'nden Maksut adlı bir gayrimüslim ticaret için Konya'ya gelmiş ve burada vefat etmişti. KŞS, Nr. 9, s.85-2.

⁹² Örneğin, Sivas Eyaleti'nde sakin olup ticaret için Konya'da mütemekkin olan bir gayrimüslim nişanlısı huzurunda ikrar ederek nişanını bozmuştur. KŞS, Nr. 8, s.133-1.

⁹³ Örneğin, bir kısmı Alacahan'da sakinidir. KŞS, Nr. 8, s.134-1.

⁹⁴ KŞS, Nr. 6, s.55-1; KŞS, Nr. 7, s.87-3.

ye müracaat ederek kocalarının savaşta öldüğünü tescil ettirmeleri neticesinde öğrenilebilmektedir⁹⁵.

1640-1650 yıllarında Girit ve Malta seferi için gönderilen fermanlarda Konya Kazası'nda bulunan yeniçeri, topçu, cebeci, altı bölük halkı vs.den olanların sefere gönderilmeleri istenmiş ve bu kişiler fermanın Konya'ya ulaşmasından sonra istenilen bölgelere sevk edilmiştir⁹⁶. Diğer taraftan sefere gönderilmeyen askerilerde bir görev dolayısıyla Konya dışına çıkmakta ve belki de aylarca dışarıda kalmaktaydı⁹⁷. Bu dönemde halkın başına büyük dertler açan eşkıyalar halkın köyleri terk ederek daha güvenli olan şehirlere göç etmelerine de sebep oluyordu. Konya Alaybeyi Hüseyin merkeze gönderdiği bir arzda *bazı raiyetin ekseri çift ve çubuğunu bozup dağıtıp* Bursa, Manisa ve Balıkesir'e göç ettiklerini dile getirmiş ve neticede bu durum hakkında yapılması gerekenler bir fermanla eyaletlere bildirilmiştir⁹⁸.

Konya dışına çıkmak ve yer değiştirmek zorunda kalan kişilerden bazıları da Kürekçi tayin edilen kişilerdir. Bu kişilerin sayısı bu dönemde eyalet genelinde 526, Konya Şehir merkezinde 55'dir⁹⁹. Bunlar öncelikle *tersane-i amireye* sevk edilmektedir¹⁰⁰.

II-Sosyal ve Ekonomik Hayat

A-Mahalle Yaşantısı

Kurulduğu günden itibaren İç Kale çevresinden başlayarak genişlemeye başlayan Konya Şehri de diğer Türk-İslam şehirlerinde olduğu gibi fizikî ve içtimaî yapının vazgeçilmez parçaları olan mahallelere taksim edilmiştir¹⁰¹.

⁹⁵ Örneğin, Ayşe bt. Musli Hatun eşinin Girit seferinde öldüğü haberini aldığını ifade ederek malumu olanlardan istihbar olunmasını istemiştir. KŞS, Nr. 8, s.168-3, Diğer bazı örnekler için bkz. KŞS, Nr. 8, s.184-1, 220-1, 139-1, 158-2.

⁹⁶ KŞS, Nr. 8, s.260-1, 269-1, 272-1, 295-1, Nr. 9, s.175-1.

⁹⁷ Örneğin, Eşkıya başı Kara Haydaroğlu hakkında gönderilen bir fermanla; eşkıyanın ele getirilip hakkından gelinmek lüzumu gerektiğinden Karaman Eyaleti'nde Girit Seferinde olmayan sancakbeyleri ve Girit Seferinde olan sancakbeylerinin mütesellimleri cümle ademleriyle ve sefer-i şeriften ekâbir defteri ile kalan züema ve erbab-ı tımarın evlerinde olan altı bölük halkının ve yeniçeri ve korucu ve cebeci ve arabacı ve ma'zul bilcümle harbü darba kadir olanların eşkıya takibine çıkmaları emredilmiştir. M. Çağatay Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul 1944, s.309.

⁹⁸ Uluçay, *Eşkıyalık*, s.285; Bu dönemde Konya ve çevresindeki eşkıyalık hareketleri için bkz. Ali Rıza Soyucak, *Konya ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri (1640-1675)*, (SÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 1997.

⁹⁹ KŞS, Nr. 7, s.166-1.

¹⁰⁰ KŞS, Nr. 8, s.277-1.

¹⁰¹ İslâm Şehri'nin en büyük özelliği onun mahallelere bölünmesidir. Bazen toplumdaki etnik ve dinî farklar da bu bölünmeyi zorunlu kılmıştır. Doğan Kuban, "Anadolu Türk Şehri Tarihi Geleşimi Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerine Bazı Gelişmeler" *VD*, S. 7, İstanbul 1968, s.54.

Kentin ticari kesimi ile bağlantılı olan mahalleler ya bir külliye, ya bir imaretin ya da herhangi bir dinsel yapının çevresinde halkalaşmıştır. Türbe-i Celaliye, Piri Mehmet Paşa, Şeyh Sadreddin Konevi, Şeyh Vefa mahalleleri bunlardan sadece bazılarıdır¹⁰².

İnceleme döneminizde Konya'da yaşayan 2000 civarında Gayrimüslimin sadece 250'sinin İç Kale Mahallesi'nde ikamet ettiği¹⁰³, geriye kalan yaklaşık 1750 kişinin Konya'nın diğer mahallelerine dağıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca İç Kale Mahallesi'nde sadece Hıristiyanlar yaşamıyor, aynı zamanda burada Hıristiyan nüfus kadar Müslüman nüfus da ikamet ediyordu¹⁰⁴.

Bilindiği gibi mahalleler belli sayılarda evlerden oluşmaktadır. Bu evlerde yaşayan insanlar mahalle içerisinde bir çok sosyal ve ekonomik faaliyetin birebir içerisinde bulunurlardı. İmam mahalleden sorumlu kişilerin başında geliyordu¹⁰⁵. Mahallenin ileri gelenleri de başta olmak üzere Müslim veya Gayrimüslim kim olursa olsun mahalleden herkes sorumluydu. Diğer taraftan mahalle içerisinde yaşayan bu insanların birbirleriyle ilişkilerinde zaman zaman problem yaşadıkları da oluyordu. Problemlerin çoğunun mahkemelere yansımadan mahallenin ileri gelenlerince çözüldüğü tahmin edilebilir. Sicillerde kayıtlı bir çok belgede ahali arasındaki husumetin son bulduğunu anlatan ifadelerin bulunması bu ihtimali kuvvetlendirmektedir¹⁰⁶. Fakat tabiatıyla mahkeme kayıtları çoğunlukla mahkemeye yansımış olumsuz hadiseleri içerdiklerinden¹⁰⁷ bu dönemde Hıristiyan ve Müslümanların ilişkilerine dair daha çok olumsuz örneklere tesadüf edilmektedir¹⁰⁸.

Sicillerde bulunan örneklerden yola çıkıldığında mahallenin Müslüman sakinlerinin de kendi aralarında bazı problemler yaşadıkları görülmektedir. Aynı

¹⁰² Küçükdağ, *Konya*, s.78.

¹⁰³ Konya'da Selçuklular zamanında Müslüman Türkler'in yanında Hıristiyan Rum ve Ermeniler ve Yahudiler bulunuyordu. Bunlar bu dönemde ayrı ayrı mahallelerde ikamet etmektedir. Ceran, *Konya*, s.62

¹⁰⁴ KŞS, Nr. 6, s.4-1.

¹⁰⁵ Kuban, "Türk Şehri", s.54.

¹⁰⁶ KŞS, Nr. 9, s.4-1, Nr. 6, s.126-1, 126-2, 72-2, 90-3.

¹⁰⁷ Örneğin, İmaret Mahallesi'nden Karagöz veled Yagob mahkemede Yusuf b. Abdülmennan huzurunda kendisinden davacı olmuş, Yusuf'dan odun satın alırken, aralarında tartışma yaşandığını ve Yusuf'un taş ve yumruk ile kendisini darp eylediğini ifade etmiştir. Karagöz'ün darp iddiası iki Müslüman şahidin ifadesiyle ispatlanmıştır. KŞS, Nr. s. 6, s.55-2.

¹⁰⁸ Örneğin, sağ ayağı kırılan Müslüman bir kadın hakkında yapılan tahkikat sonucunda; İsmihan bt. Reşit ismindeki bu kadının bir iş için İç Kale Mahallesi'ne gittiği sırada kadını zorla alı koyan Hıristiyanlar misafir edecekleri bahanesiyle zorla içirmişler ve sarhoş etmişlerdir. Kadının sarhoşluğundan yararlanan Hıristiyanlar kadına tecavüze yeltendikleri ve kadının kendini kurtarmak amacıyla evden aşağıya atıldığından ayağını kırdığı tespit edilmiştir. KŞS, Nr. 7, s.21-1. bir başka örnek için bkz. KŞS, Nr. s.77, s.23-1

durum Hıristiyanlar için de geçerlidir. Mahalle sakinlerinin birbirleri ile olan anlaşmazlıkları ya kendileri tarafından ya da mahallenin diğer sakinleri tarafından mahkemelere intikal ettirilmekteydi¹⁰⁹. Mahkemeye intikal ettirilen bu problemler, mahallinde araştırılmakta ve mahalle ahalisinin ifadelerine başvurulmaktaydı. Mahkeme bu süreçte davalı ve davacıların *keyfiyet-i halini* soruşturmakta ve ona göre karar vermektedir¹¹⁰. Diğer taraftan mahalle ahalisi arasındaki geçimsizlikler zaman zaman kavga, yaralama ve hatta ölümle sonuçlanmaktaydı¹¹¹. Çünkü kavgalar neticesinde bıçak, kılıç veya herhangi bir kesici-delici aletle birbirlerine saldıranlara da rastlanmaktaydı¹¹². Hatta ahaliden bazı kişiler husumet beslediği kişilerin evlerini basıyorlar ve meskenlerine zarar verebiliyorlardı¹¹³. Zaman zaman bu kişiler davalarını kendileri de sonuçlandırıyorlardı¹¹⁴. Yine de anlaşmazlıklarını çözümleyemeyen ve bunu birbirlerini yaralayarak veya öldürerek çözümlendirdiğini düşünen kişilere dair bu örnekler istisnai örnekler olarak kabul edilebilir¹¹⁵.

Sicillerde kayıtlı belgelerden mahalle içerisinde genel ahlâka aykırı hareketlerde bulunanların mahallenin kendi içerisinde oluşan sosyal bir mekanizma ile kontrol edilerek engellendiği, engellenemeyenlerin de gerekli mercilere şikayet edildiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde bazı kişilerin sokak kapılarına *katran sürülmesi*, bu evde yaşayan aile fertlerinin davranışlarını düzenleme konusunda bir uyarı, aynı zamanda durumun mahalle ahalisine duyurulması ve ilgili mercilere iletilmesi ile ilgili çok önemli bir uygulama olmalıdır. Bu dönemde mahkemeye intikal eden 9-10 örnek kapılarına katran sürülenler ile ilgilidir. Kapısına katran sürülenler, mahallede kol gezen subaşılardan tarafından mahkemeye sevk edilmektedir. Böylece mahkemeye sevk edilen bu kişilerin *keyfiyet-i hali* araştırılmakta, suçlular cezalandırılmaktadır¹¹⁶. Neticede *keyfiyet-i hali* araştırılanların *hüsn-i hal* üzere olup olmadıkları ortaya çıkmakta, *hüsn-i hal* üzere olmayıp *fisk-ı fucur* içerisinde olanlar kolayca tespit edilebilmektedir¹¹⁷. Aksi zu-

¹⁰⁹ Bazı Örnekler için bkz. KŞS, Nr. 9, s.104-2, 85-2, 25-3, Nr. 7, s.64-4, Nr. 6, s.81-1.

¹¹⁰ KŞS, Nr. 6, s.132-1.

¹¹¹ KŞS, Nr. 6, s.47-3, 81-1, 89-3, 165-2, Nr. 9, s.104-2, 82-2, 191-1, 57-1, Nr. 7, s.59-2.

¹¹² KŞS, Nr. 9, s.47-2, s.31-1, Nr. 7, s.88-1, 141-4.

¹¹³ Örneğin Yusuf b. Abdullah Halil b. İlyas'tan davacı olmuş Halil'in evini bastığını ve eşine darp ettiğini iddia etmiştir. KŞS, Nr. 7, 67-2. Başka örnekler için bkz. KŞS, Nr. 9, s.52-1, 33-1, Nr. 6, s.67-4, 37-2, Nr. 7, s.69-4.

¹¹⁴ Örneğin, Mehmet b. Ali, Ali b. Şaban huzurunda ikrar ederek, Ali'nin sol gözünü yaraladığı için kendisinden daha önce davacı olduğunu fakat bir res doru ve kısarak üzerine anlaştıkları için davasından vazgeçtiğini ifade etmiştir. KŞS, Nr. 9, s.171-1.

¹¹⁵ KŞS, Nr. 9, s.172-2, 113-1, 13-1, 32-3, Nr. 8, s.70-4, Nr. 7, s.42-4, 40-1, Nr. 6, s.120-4.

¹¹⁶ KŞS, Nr. 9, s.98-1, 131-3.

¹¹⁷ KŞS, Nr. 9, s.98-1, 37-3.

hur ettiğinde, yani, bazı kişilerin asılsız isnatlarla komşularının kapısına katran sürdükleri ortaya çıktığında ise iftiracılar *ehl-i örfe* şikayet edilerek şiddetle cezalandırılmaktadır¹¹⁸.

Mahalle içerisinde genel ahlâk kurallarına aykırı hareket eden kişiler, diğer mahalle sakinleri tarafından ihbar edilmekte ve bu durumdaki kişiler subaşılardan tarafından mahkemeye sevk edilmektedir. Bazı kişilerin kendilerine tecavüz edildiği iddiasıyla mahkemeye müracaat ettiği¹¹⁹, aile fertleri arasında genel ahlâka aykırı hareket edenlerin de ebeveynler tarafından mahkemeye bildirildiği anlaşıyor¹²⁰. Bazı aile fertleri ise meselelerini daha iptidâî yöntemler ile çözümlenmişlerdir¹²¹. Bu dönemde mahallelerde sarhoşların sebep oldukları davalar da mahkemelere yansımıştır. İçki meclislerine baskınlar yapılarak yakalanan kişilerin mahkemeye sevk edilmeleri de bu hadiselerle birer örnektir¹²².

Bütün bu olaylara rağmen mahalle ahalisi bu tür olayları sonlandırmak, en azından kendi mahallelerinde bu tür meclislere, ahlâksız ve uygunsuz işlere müsaade etmemek için ellerinden gelen gayreti göstermekteydiler. Mahalle ahalisi gerektiğinde mahkemeye müracaat ederek bu tür insanların mahalleden ihraç edilmesini de temin etmiştir¹²³. Mahalle sakinleri tarafından evleri ve dükkanları soyulanlar, hayvanları çalınanlar ile ilgili davalar olduğu gibi, hırsızlık yaptıkları için mahkemeye ihbar edilenler de olmuştur¹²⁴.

Yukarıda verilen örnekler 10 yıllık bir dönemde mahkemeye yansıyan olumsuzlukları ve bu olumsuzluklar karşısında yapılan bazı müdahaleleri içermektedir. Mahalle içerisindeki olumsuzluklar her fırsatta mahkeme kayıtlarına düzenli bir şekilde yansıdığından olumsuz örnekler sıkça tesadüf edilmektedir. Fakat mahalleden mahkemeye yansıyan bütün bu olumsuz örnekler rağmen XVII. yüzyılın ilk ortalarında Konya'da yaşayan insanlar arasında bü-

¹¹⁸ KŞS, Nr. 9, s.74-1, s.74-3.

¹¹⁹ KŞS, Nr. 9, s.210-2, 173-2, 201-3, Nr. 6, s.152-2, 44-3, Nr. 8, s.57-2, Nr. 7, s.146-1.

¹²⁰ Örneğin, Hasan b. Abdullah mahkemede kızı Sultan Hatun'un namahrem olan leventad taifesi ile fık-ı fücur içerisinde olduğunu ihbar ederek temessük talep etmiştir. KŞS, Nr. 6, s.23-4.

¹²¹ KŞS, Nr. 7, s. 34-1.

¹²² KŞS, Nr. 9, s.106-2, Nr. 8, s.210-2, Nr. 7, s.16-1,24-2, 43-2, 149-1, Nr. 6, s. 106-3, 150-2.

¹²³ Örneğin, Türbe-i Celaliye Mahallesi'nden bir çok kişi Berber Hasan b. Mustafa huzurunda ikrar etmişler ve Hasan'ın küçük oğlunun evine sürekli çeşitli şahısların girip çıktığını bu ev sakinlerinin fücur içinde olup fesat ve şenaatlerini tespit ettiklerini dile getirerek mahallelerinden ihraç olunmalarını talep etmişlerdi. Bu şikayetten sonra mahalleden ihraç edilen Hasan ve oğullarının bir süre sonra bu durumlarını terk etmeleri üzerine yeniden mahalleye dönmelerine izin verilmiştir. KŞS, Nr. 7, s.110-1. Bir başka örnekte Karaeyük Mahallesi halkı mahkemeye müracaat ederek Hüseyin b. Ali'nin mahalle ahalisini ehl-i örfe şikayet ederek mallarına el koydurduğu ve eşyalarını çaldığı için şikayet etmişler, Hüseyin suçunu itiraf edince mahalleden ihraç edilmiştir. KŞS, Nr. 9, s.108-2, 110-2.

¹²⁴ KŞS, Nr. 7, s.60-3, 145-3, 11-1, Nr. 9, 76-2, 86-4.

yük bir dayanışma olduğu anlaşılmaktadır. Bu dayanışma özellikle toplumun içerisinde tarihin hemen her döneminde olduğu gibi bu dönemde de varolan kötü işlerin defedilmesinde ortaya çıkmaktadır. Mahalle ahalisinden bazı kişiler yaşadığı mekanı bırakıp başka bir yere gitmesi gerektiğinde kıymetli eşyalarını ve evlerini hatta ailesinden bazı fertleri, komşularına ve güvendikleri diğer kişilere emanet ederlerdi. Sicillerde emanet bırakılan eşya ve malların sağ selamet sahiplerine teslim edilmesi ile ilgili bazı örnekler rastlanmaktadır¹²⁵. Mahalle ahalisinden bir çoğunun birbirlerine güven besledikleri şüphesizdir. Yine de mahalle yaşayanlar arasında *emin-i emval* adı verilen kişiler de bulunuyordu¹²⁶. Mahalle ahalisi sosyal meselelerde olduğu kadar ekonomik konularda da birbirleriyle dayanışma halindeydi. Bu dönemde karşılaştıkları güç durumlarda birbirlerinden borç alanların sayıları hiç de az değildi¹²⁷.

Mahalle sakinlerinin din ve ırk farkı gözetmeksizin birbirlerine şahitlik veya kefillik yaptıkları da anlaşılmaktadır. Zaten mahalle ahalisi kendisine itibar edilen kişilerin yaşadığı ve her türlü gerçeğin *istihbar olunduğu* önemli bir topluluktu¹²⁸. Mahalleler, mahkeme, kadı ve devletin diğer görevlileriyle sürekli temas halinde olan imam veya bazı mahallelerde ikamet eden devletin diğer görevlileri vasıtasıyla sürekli denetim altında bulunuyordu¹²⁹.

B- Ziraat, Bağcılık ve Bahçecilik

1640-50 yıllarında şehirde birçok kişinin, bağcılık ile meşgul olduğu anlaşılmaktadır. Sadece Müslümanlar değil, aynı zamanda Hıristiyanlar da bağcılık yapmakta ve özellikle Selifar ve Çerid İçi mevzilerinden bağ satın almaktaydılar¹³⁰.

Konya'da özellikle Karaöyük, Selifar, Meram, Vadi-i Meram, Hoca Cihan, Çeridiçi, Gürden, Ulurmak, Aydan, Kovanağzı, Yaka, Aymanos mevzileri bağcılığın geliştiği ve yaygın bir şekilde yapıldığı yerlerdi. Ayrıca Harmancık, Toruntay, Şehir Irmağı, Beytemiz, Sedirler, Abdürreşid mevzilerinde İbn-i

¹²⁵ KŞS, Nr. 6, s.100-2, 131-2, 13-3, 56-1, Nr. 7, s.148-3, 44-2, 14-2, Nr. 8, s.194-2, 99-3, 166-3; Bazı istisnai durumlarda olmuyor değildi. Örneğin 30 sene önce ahara diyara giden Hüseyin geri döndüğünde evinin çatısını ve ağaç direklerini yerinde bulamamıştır. KŞS, Nr. 6, s.37-2. Benzer bir durum için bkz. KŞS, Nr. 9, s.151-2.

¹²⁶ Örneğin Arap Taifesinden Ali b. Abdullah es-Seyyid Ahmet Çelebi b. Muhammet Çelebi huzurunda ikrar edip Ali beş sene önce *emin-i emval* iken kendisine emanet eşya bıraktığını ifade etmiştir. KŞS, Nr. 9, s.114-3.

¹²⁷ KŞS, Nr. 6, s.23-3, 84-3, 122-1.

¹²⁸ KŞS, Nr. 8, s.15-1, 176-1, Nr. 9, s.10-2, Nr. 7, s.49-1

¹²⁹ Örneğin, Konya Defterdarı Mihmandar Mahallesi'nde, Hazine tezkirecisi Kurugöl Mahallesi'nde ikamet ediyordu. KŞS, Nr. 6, s.13-1, 32-1.

¹³⁰ KŞS, Nr. 8, s.203-1, Nr. 9, s.43-1.

Kazgan, Karakayış, Araplar, Şeyh Aliman, Türbe-i Celâliye, Cedidiye, Şeyh Sadreddin, Şeyh Vefa mahallelerinde de bağcılık yapılmaktaydı.

Bağ sahipleri arasında Fahrü'l-Müderris'in Mevlâna Mehmet Efendi, Fahru'l-Kuzat Mevlâna Mehmet Efendi, Esseyid Mehmet ve Esseyid Derviş Çelebi, Mevlüt Halife İbn-i Yakup ve Mevlâna Mustafa Efendi, Osman Bey, İbrahim Bey, Ali Bey, el-Hac Mehmet, Şeyh Hasan Çelebi, Hamza Beşe gibi çeşitli unvanlara sahip kişiler bulunmaktaydı. Ehl-i Örf'ten insanlar da bağ alıp satmaktaydılar¹³¹. Bunların arasında bazı kişiler diğerlerine nazaran büyük miktarlarda bağlara sahiptiler. Mevlüt b. Ali, Ceridiçi Mevzisi'nde 20.000 akçelik 4 tahte bağa sahipken, Ramazan b. el-Hac Mehmet'in Meram'da 8 tahtelik bağ bulunmaktaydı. Ahmet Beşe b. Mehmet'in Kasım Halife Câmî yakınlarında bulunan bağını 16.000 akçeye sattığı, bir Hıristiyan'ın da Kiraslı Bendi'nde vaki 3 tahte bağ 15.000 akçeye aldığı anlaşılmaktadır. Ahmet Çelebi b. Nuri Bey Konya haricinde 9 dönüm bağa, el-Hac Musli b. Hamza'da Kovanağzı'nda 8 dönüm bahçeye sahip bulunmaktaydı¹³². Tarlalar genelde köy ve kasabalarda bulunmaktaydı. Bu tarlaların büyük çoğunluğu tımar dahilindeydi. Bir kısmı vakfa ait olup kiralanmak suretiyle işletiliyordu¹³³.

Şehir çevresindeki tarlalarda genellikle buğday ve arpa ziraatı yapılmaktaydı. Hasadın ne zaman yapılacağı mahkeme tarafından tespit ve ilan ediliyor olmalıydı¹³⁴. Hububat ekimi yapılan tarlalar daha çok kırsal kesimlerde bulunmaktaydı. Anlaşılan Konya'da tüketilecek olan hububat kırsal kesimlerden sağlanıyordu. Konya merkezinde bulunan vakıflar kırsal kesimlerde büyük tarlaların bulunduğu köylere sahiptiler. Böylece kırsaldan kente büyük bir hububat akışı sağlanmış oluyordu. Bazı vakıflarda görevlilerin maaşleri temin edildikten sonra arta kalan gelirler kendi müesseselerinin tamirine harcanıyor, bu yolla şehir hayatına bir girdi de sağlıyordu. Ayrıca köy ve kasabalarda gerek miri'ye ait arazilerde ve gerekse vakıf arazilerinde ve Konya'nın hemen dışında bulu-

¹³¹ KŞS, Nr. 8, s. 21-2, 105-2, Nr. 6, s. 85-1, 112-3, 21-4, 43-4, Nr. 9, s. 137-1, 152-3, 155-2, Nr. 7, s. 26-2, 28-1.

¹³² KŞS, Nr. 6, s. 71-2, 144-2, 108-2, 125-1, Nr. 8, s. 90-3, Nr. 9, s. 29-2,

¹³³ Örneğin, satışa konu olan tarlalardan bir tanesi 25 dönüm olup Kızıyeri Mevzisi'nde bulunmakta, Zevle Sultan Vakfı tarafından başkalarına kiralanarak işletilmekteydi. Bu tarihte Hızır Mescidi Mevzisi'nde 12 dönüm ve Musalla'da 9 dönüm tarla sahipleri tarafından satılmıştır. KŞS, Nr. 7, s. 146-3, Nr. 8, s. 141-2, 120-2.

¹³⁴ Örneğin, Karaman Eyâleti Beylerbeyi Hasan Paşa'nın vekil olarak gönderdiği ve görevlendirdiği Mehmet Ağa mahkemeye gelmiş ve beraberinde getirdiği yetmiş arpa ile hasadın vakti zamanının geldiğini bildirmiştir. Mahkeme bu başvuru sonucunda arpanın yetmiş olduğuna hükmederek o civarda hasadın günü tayin edilmiştir. En azından bu duruma göre bazı bölgeler için hasadın ne zaman başlatılacağına bu şekilde karar verilmektedir. KŞS, Nr. 6, s. 6-3.

nan alanlarda da ziraat yapılyordu¹³⁵. Konya'ya ait narh listelerine bakıldığında hububat ekiminin şehir merkezinde olmasa bile kırsal kesimlerde çok fazla yaygın olduğu anlaşılabilir. Zira buğday ve arpadan üretilmiş onlarca beslenme ürünü, buğdayın ve arpanın Konya halkı için çok büyük önem taşıdığına işaret etmektedir¹³⁶.

Bağ satışlarında kullanılan *bir taraf-i nehr-i câri* ve tarla satışlarında tesadüf edilen *su basar tarla* ifadeleri de bazı bağlık ve bahçelik alanların sulak olduğunu göstermektedir. Su sıkıntısı çeken ziraatçılar tarlalarına veya bağ ve bahçelerine su kuyusu açmak suretiyle bu sıkıntıyı çözmekteydiler¹³⁷. Sulama işlerinde ziraatçıların anlaşmazlığa düştüğü de oluyordu¹³⁸.

Konya Şer'ıye Sicillerinde tespit edilen ev satış belgelerinde sınırları ve bölümleri tarif edilen her 100 evden 25'inde bulunduğu anlaşılın ahır, bu evlerin bazılarında en azından küçükbaş hayvancılığın, yine her 100 evin 10-15'inde bulunan ahır ve samanlık büyükbaş hayvancılığın da yapıldığını göstermektedir¹³⁹. Konya şehir hayatında, taşımacılıkta merkep ve deveden yararlanılmaktadır¹⁴⁰. Fakat hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı yerler köy ve kasabalar dır¹⁴¹. Hayvanların zaman zaman mahsullere zarar verdiği ve bu durumların mahkemelere yansıdığı anlaşılmaktadır¹⁴².

¹³⁵ Bazı örnekler için bakılabilir. KŞS, Nr. 6, s.51-3, 129-3, 132-2, Nr. 7, s.49-2, 40-2, Nr. 8, s.62-3, 219-3, Nr. 9, s. 137-3.

¹³⁶ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Ruhi Özcan, *4 Numaralı Konya Şer'ıye Sicil Defterine Göre XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Konya'da Narh Müessesesi ve Fiyat Hareketleri 1797-1858*, (HÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1987.

¹³⁷ KŞS, Nr. 8, s.188-1, Nr. 6, s.103-4; Evliya Çelebi " 2700 su kuyuları vardır ki bostanlar sulanır, bütün nebatlar bu şekilde yetişir. Yedi türlü buğdayı olup, deve dışı tabir olunan bir çeşidi ancak Şam civarında yetişir. Hububat ve atları çok mezraları bereketli bir şehirdir." demektedir . Bkz. Seyahatname, III, s. 22.

¹³⁸ Örneğin, Sahip Yakası'ndan Recep Halife, bağı yakınında câri olan nehirden su icra ederken Abdülkadir buna müdahale etmiştir KŞS, Nr. 9, s.17-1.

¹³⁹ Örneğin, Aksinle Mahallesi'nden Mustafa b. Turabi 1 baş ineği ve 10 tane tavuğunu oğluna hibe etmiştir. Kuzgunkavağı Mahallesi'nden Osman Beşe hayvanlarından iki baş kısrağ ve 20 baş koyununu oğullarına hibe etmiştir. Karacığın Mahallesi'nden Resul'ün de 2 baş ineği 2 boz merkebi ve 20 tane koyunları bulunmaktadır. Bunların yanında Cemile bt. Satılmış Hatun'un 4 baş öküzü ve 1 baş merkebi olduğunu bilinmektedir. Burada verilen bu örnekler sadece Konya Şehri'nde yaşayan ailelerinde hayvan sahibi olduklarına dair bir kaç örnektir. KŞS, 6, s.70-2, 39-2, 75-3, Nr. 7, s.77-1, Nr. 9, s.137-3.

¹⁴⁰ KŞS, Nr. 8, s.206-3, Nr. 6, s.64-1

¹⁴¹ Örneğin, Konya'ya tâbi Çağlak Köyü'nden el-Hac Pir Ali'nin 250 civarında koyunu vardı. Otlamak için Mehmet b. Süleyman'a verdiği 249 koyundan 24 tanesi helak olmuş bu yüzden Süleyman'a dava açmıştır.KŞS, Nr. 7, s.30-1.

¹⁴² KŞS, Nr. 9, s.137-3, Nr. 7, s.36-2.

C-Ticaret, Zanaat ve Madencilik

XVII. yüzyılda Konya, bölgenin büyük yerleşim merkezlerinden biri ve Karaman Eyaleti gibi büyük bir eyaletin merkezi olması yanında İstanbul-Halep yolu üzerinde bulunmasıyla önemli bir yere sahipti¹⁴³

Bursa'dan başlayıp Kütahya-Karahisar Akşehir-Konya Adana'dan geçerek Halep ve Şam'a ulaşan bu yol aynı zamanda başta merkez İstanbul olmak üzere diğer Osmanlı şehirlerini birbirine bağlıyordu. Suriye'den Anadolu'ya gelen bir başka ticaret yolunun geçtiği Kayseri, Aksaray üzerinden Konya'ya bağlantılıydı. Kısacası Konya, ticaret şebekesi içinde hemen hemen her yönden gelen yolların geçtiği bir transit merkeziydi¹⁴⁴.

Konya Şer'iye Sicilleri'nde kayıtlı bazı belgelerde *ahar diyarda* olan kişilerden bahsedilmektedir. Bunların bir kısmı *ticaret tariki ile ahar diyâra* gidip gelmektedir. Konya sakinlerinden Ali b. Mustafa, İstanbul'a gidip gelmekte İstanbul'dan satın aldığı emtiâyı Konya'da taliplerine satmaktadır¹⁴⁵. Hüseyin Çelebi b. Hızır Bey ve Osman b. Hamza Bey'de müşterek olarak ticaretle uğraşmakta, Konya halkına mal getirmektedir¹⁴⁶. Yediler Sultan Mahallesi'nde Memi b. Mehmet Çavuş'un ticaretle uğraştığını anlıyoruz. Memi b. Mehmet Çavuş, İstanbul, Bursa ve Konya arasında ticaret yapmaktadır. Mahallede evi İstanbul yeni Bezastan'da dolabı, Bursa'da yeni handa üç odası Kazazhane boğazında iki dükkanı, yorgancılarda bir dükkanı bulunmaktaydı. Muhtemelen Konya'da bulunduğu zamanlarda Konya'daki evinde ikamet eden Memi, Bursa ve İstanbul'daki ticari mekanlardaki mülkleriyle büyük çapta bir ticari sermayeye sahipti¹⁴⁷.

Konya'ya ticaret târiki ile gelen tâcirler Konya ticâri hayatının en canlı yaşadığı mekanlar olan hanlarda sakindirler¹⁴⁸. Konya'da Ticaretle uğraşan Müslümanların yanı sıra Hıristiyanlar da bulunmaktadır. Hatta Hıristiyanların bu konuda Müslümanlara göre ön planda oldukları anlaşılıyor¹⁴⁹. Konya'da ticaretle uğraşanlar sadece Konyalı Hıristiyanlar değildi. Mesela Kayseri Kazasının Talas Köyü'nden Maksut adındaki Hıristiyan Konya'ya ticaret için gelip gitmektedir.

¹⁴³ Bayram Ürekli, "XVII. yüzyılda Konya'da Bazı Eşya ve Yiyecek Fiyatları", *Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan, Ayı Basım*, Samsun 1993, s.223.

¹⁴⁴ Ergenç, *Konya*, s.30.

¹⁴⁵ KŞS, Nr. 9, s. 141-3.

¹⁴⁶ KŞS, Nr. 6, s.101-1.

¹⁴⁷ KŞS, Nr. 8, s.133-1, 134-1.

¹⁴⁸ Mesela Bu kişilerden birisi Yakup b. Abdullah'tır. Abdullah Konya kazalarında ticaret yapmaktaydı KŞS, Nr. 9, s.130-2.

¹⁴⁹ XIII. yüzyılda şehirde Hıristiyanların yoğun olduğu dönemde Konya'daki ticaretin tamamıyla Türk ve Müslümanların elinde olduğu belirtilmektedir. Ceran, *Konya*, s.54.

Bir başka Hıristiyan tacir de Sivas'tan gelip gitmektedir¹⁵⁰. Alacahan'da sakin olup Alacahan odalarında ticari emtiayı taliplerine satan Hıristiyanlardan ikisi de Yasef ve Yagop adlı Hıristiyanlardır¹⁵¹. Ticaretle uğraşan bir başka Hıristiyan da Mercan Veled Avanos'dur. Mercan'ın kardeşi de ticaret yapmakta, gerektiğinde birbirlerinden mal alıp vermektedirler¹⁵². Ticaretle uğraşan bir Ermeni'de Kürkçü Mahallesi'nde ikâmet etmekte olan Azel'dir. Azel'in Halik adlı Hıristiyan da dört yüz riyali kuruşluk alacağı vardır¹⁵³.

Ticaretle uğraşan Hıristiyanların sermaye ve mal hususlarında anlaşmazlığa düştükleri de görülmektedir. Özellikle tâcirlerin ölümü sonrası mirasçıları arasında sermaye ve mallarının paylaşımı konusunda problemler yaşanmaktaydı¹⁵⁴. Geçimini temin etmek için küçük çapta ticaretle uğraşan kişilerde vardır. Mahkemelere intikal eden alacak davalarında birbirlerinden satın aldıkları mallar için borçlu olan insanlar bulunuyordu¹⁵⁵.

Ticari hayatın yaşandığı bir başka mekanda çarşı ve pazarlardır. Halk çarşı ve pazarlarda her türlü ihtiyaçlarını temin etmektedir. Konya Şehri'nde yaşayan insanların yiyecek ve giyecek gibi temel ihtiyaç maddeleri esnaf tarafından üretilmekteydi. Birçok mahallede ekmekçi dükkanları bulunuyordu¹⁵⁶. Şehirde bulunan esnaflar yaptıkları işlere göre düzenlenen çarşılarda faaliyet gösteriyordu. Satış işlemi yapan esnafların yanı sıra imâlat ile uğraşan yani hammaddeyi işleyerek mamûl madde üreten esnaf grupları da mevcuttu¹⁵⁷. Konya'da *Dericiler, Kürkçüler, Sarraçlar, Keçeciler* vs. snai üretim yapan esnaflardı¹⁵⁸. Çarşı pazar haricinde de meyve ve sebze satılan yerler vardı. Mesela Mustafa adında bir kişi, Konya değirmeninde kavun satmaktadır. Sahip Yakası'ndan Recep Ha-

¹⁵⁰ KŞS, Nr. 9, s.85-2, Nr. 8, s, 31-3.

¹⁵¹ KŞS, Nr. 9, 130-2.

¹⁵² Mercan Beyşehir'de ticaret yaparken kardeşinden 130 riyali kuruşluk ödünç mal almıştır. KŞS, Nr. 9, s.36-3.

¹⁵³ KŞS, Nr. 6, s. 154-4.

¹⁵⁴ KŞS, Nr. 6, s.144-1.

¹⁵⁵ KŞS, Nr. 9, s.35-3; Ali Şerbeti Mahallesi'nden es-Seyyid Şeyh Çelebi'nin, Mehmet b. Dilaver'e sattığı dört yüz vukiyye sabundan dolayı 18.575 akçe alacağı vardır. Ali b. Mehmet'in, es-Seyyid Hasan Çelebi'den boğasa bahasından Derviş Mustafa'nın Mehmet b. Recep'ten sahtiyan bahasından alacakları bulunuyordu. KŞS, Nr. 9, s.166-1, 174-1, 128-4, Nr. 8, s.66-3; Eski İl Nahiyesi'nden El-Hac Davut b. Yakup, Bağ-ı Evliye Mahallesi'nden Ali Bey İbn-i Hüseyin'e 75 adet şişek (Koyun yavrusu) satmıştı. KŞS, Nr. 8, 36-2; Diğer örnekler için bkz. KŞS, Nr. 7, s.152-2, Nr. 6, s.162-4, 134-3, 116-3, Nr. 8, s.6-1, 9-1.

¹⁵⁶ KŞS, Nr. 9, s.86-4.

¹⁵⁷ Tuş, *Konya*, s.240.

¹⁵⁸ Özellikle Selçuklu Dönemi'nden itibaren Zanaatlar Ahiler tarafından teşkilatlandırılıyordu. Esnaf birliklerinin temelini deri işleyiciler meydana getirmiştir. Deri ve Dokuma sanayi Konya'da bir çok dokuma sanayi kollarıyla birlikte önem kazanmıştır. Ceran, *Konya*, s.118.

life ve Hüseyin b. Hasan'da yaz günlerinde Loras Dağı'nda sarnıçlarda ve çukurlarda sakladıkları karları şerbetçilere pazarlamaktadırlar¹⁵⁹.

1640-1650 yıllarında Konya'da madencilik alanında da bazı faaliyetler yapılmaktaydı. fakat bunlar devletin ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmiş faaliyetlerdi. Çünkü Osmanlılar, para sisteminin gereklerine ve savunma sanayinin ihtiyaçlarına göre, özellikle bazı maden işletmeciliklerini geliştirmişlerdir. Bu sebeple Osmanlılarda maden işletmeciliği, daha çok tarım aletleri, ev gereçleri ve savaş malzemeleri konularında yoğunlaşmıştır. Bunlardan güherçile, ülkenin çoğu yerlerinde bu arada Karaman'da da çıkarılmaktaydı¹⁶⁰. Ülkede çıkarılan güherçilelerin işlendiği kalhanelerden Konya'da bulunanları bu dönemde faaliyeteydi. Konya'da bulunan kalhaneler eminleri vasıtasıyla idare edilmekteydi¹⁶¹. Eminler görevlerini yerine getirirken merkezden eyâlete gönderilen fermanlar doğrultusunda gerektiğinde ham güherçile sevkıyatı da yapmaktadırlar¹⁶².

Bu dönemde Konya'da çıkarılan güherçileler Konya Kalesi'nde depolanmaktaydı¹⁶³. Kalhanelerde yapılan üretim *Kalhane Emini* ve *Kalhane Üstadı*'nın kontrolü altında yapılmıyordu¹⁶⁴. Kalhane üstadının güherçile üretiminde *ne miktar sandık vaz olunup her sanduka ne miktar odun ve toprak sarf olunması* ve güherçilenin kazanlarında hangi suretle işlendiğine dair her türlü bilgi ve tecrübeye sahip kişiler olduğu söylenebilir¹⁶⁵. Kalhanelerde ne kadar barut işlendiği gönderilen fermanlarla sorulmakta ve gereken miktarlar bildirilmekteydi¹⁶⁶. Bu dönemde Karaman Eyaleti'ne gönderilmiş fermanlardan birinde güherçile kalhanelerinde çalışmakla mükellef kişiler hakkında bilgi edinilebilmektedir. Fermana göre Karaman Eyaleti'ne tabi kazalarda bulunan emekli sipahi ve sipahizade, derbentçi, köprücü, tekkenişin ve zaviyedar ve muaf taifesinden olanlar her sene 18 gün olmak üzere güherçile kalhanelerinde çalışmakla *kanun-ı kadim* üzere mükelleftir. Buralarda çalışmaya iktidarı olmayanlar bu yükümlü-

¹⁵⁹ Sahip Yakası'ndan Recep Halife ve Hüseyin b. Hasan, kış günlerinde Loras Dağı'ndaki sarnıçlara ve çukurlara kar doldurup, buzhanelerde yaz günlerinde buz kalmadığı vakitlerde merkeplerle şehre taşıyarak şerbetçilere satmaktadırlar. Her bir merkep yükü on batman olup 17 akçeye satmaktadır. Bkz. KŞS, Nr. 8, s.4-1.

¹⁶⁰ Tabakoğlu, *İktisat*, s.227

¹⁶¹ KŞS, Nr. 6, s.38-1.

¹⁶² KŞS, Nr. 7, s. 167-2.

¹⁶³ KŞS, Nr. 7, 38-1.

¹⁶⁴ KŞS, Nr. 7, s.65-2.

¹⁶⁵ KŞS, Nr. 7, s.68-2.

¹⁶⁶ KŞS, Nr. 7, s.189-1., 172-3.

lükleri karşılığında bedel ödemek zorundaydılar¹⁶⁷. Bu kişiler vasıtasıyla işlenen güherçilenin muhafaza edildiği kalelerde ne kadar barut bulunduğu sürekli tespit ediliyordu. Gerekteğinde gönderilen fermanlar doğrultusunda istenilen miktardaki barutlar merkeze sevk edilmekteydi¹⁶⁸.

D- Mülk Satış İşlemleri

1640-1650 yılları arasında Konya Şehri'nde yapılan her türlü gayr-ı menkûl satış işlemleri sicillere kaydedilmekteydi¹⁶⁹. Sicillere kaydedilen mülk satış belgelerinde satılan mülk hakkında bazı bilgiler bulunmaktadır. Bu durumda mülklerin ve arazilerin nerede bulunduğu tespit edilebilmekte, merkeze yakınlık ve uzaklık derecelerinin fiyatları ne derece etkilediği ortaya çıkarılabilmektedir. Aynı zamanda Konya Şehri'nde ikâmet edenlerin sosyal ve ekonomik durumları ile yaşadıkların evlerin mimari özellikleri hakkında bazı bilgilere ulaşılabilmektedir¹⁷⁰.

1- Ev Satışları

1640-1650 yılları arasında Konya'da 325 tane ev satış işlemi sicillere kaydedilmiştir. Bu belgelerden satış işlemine taraf olan kişilerin isimleri, ikâmet ettikleri mahalleleri, dini ve etnik durumları ve sosyal statülerine dair bazı bilgiler tespit edilebilmiştir. Satış işlemine konu olan mülkün bulunduğu yer, müştemilatı ve o günkü rayice göre taşınmış olduğu değer de öğrenilmektedir.

Bu dönemde en fazla satış işlemi 29 evin el değiştirdiği Türbe-i Celâliye Mahallesi'nde yapılmıştır. Türbe-i Celâliye Mahallesi'ni 15 satış işleminin gerçekleştirildiği İç Kale Mahallesi takip etmektedir. Üçüncü sırada ise 11 ev satışı işlemiyle Çifte Merdiven Mahallesi bulunmaktadır¹⁷¹. Günümüze intikal etmiş,

¹⁶⁷ .....Ma'lum Olaki, senki defterdâr-ı mumaileyhsin divân-ı hümâyûnuma kazaya defteri gönderip, zikrolunan kadınlıklarda vaki' mütekaid sipahi, ve sipahi-zadegân hâric-i ez-defter ve derbentçi ve köprüci ve tekkenişin ve zaviyedarân ve mu'âfân tâifesi güherçile kalhanelerinde her sene onsekiz gün işleyüp ve iktidarı olmayanların kanun üzere bedelleri ve mevkufatların dahi miri için tahsil olunmak babında emri şerif rica etmeğin...KŞS, Nr. 6, s.173-1.

¹⁶⁸ KŞS, Nr. 7, s.167-2, 115-2; KŞS, Nr. 9, s.2-1.

¹⁶⁹ 1640-1650 yıllarını kapsayan Konya Şer'iyeye Sicilleri'nde yaklaşık 650 mülk satış ve tefviz belgesi tespit edilebilmiştir. Bu belgelerden bazıları eksik bilgiler verdikleri için kullanılamamıştır. Mülk satışı belgesinden 325 tanesi yani yarısına yakını ev satışını konu edinmektedir. Bağ, bahçe ve tarla satışlarının konu edildiği belge ise 250 civarındadır. 70 kadar arz-ı haliye, 60 kadar dükkân satışı belgesi vardır. Belgelerde evin birer bölümü olarak zikredilen oda, sofa, örtme, tabhane, ahur ve hayat olarak isimlendirilen bölümler de müstakil olarak mülk satış belgelerine yansımıştır. Bunların sayısı da 30 civarındadır. Ayrıca 5 adet değirmen satış belgesi de tespit edilebilmiştir.

¹⁷⁰ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Ruhi Özcan, *XVII. Yüzyılda Konya'da Mülk Satışları ve Fiyatlar* (SÜ, SOSBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 1993.

¹⁷¹ Ev satışlarının yapıldığı diğer mahallelerde satış rakamları ise sırasıyla Zevle Sultan'da 9, Hacı Eymür'de 8, İbn-i Salih ve Şeyh Sadreddin 7'şer, Aynedâr'da 6'dır. Ali Gav, Piri Paşa, Sedirler,

Türbe önünde evin, Meram'da başın olsun, sözü Türbe-i Celâliye Mahallesi'nin ev satın alınırken özellikle tercih edilen bir mahalle olduğunu göstermektedir. Bindiği gibi Türbe-i Celâliye Mahallesi *hane-i avarız* vergisinden de muaftır. Türbe-i Celâliye Mahallesi'nde bulunan evlerin, diğer mahallelerde bulunan evlere göre iki-üç misli daha değerli olduğu anlaşılmaktadır¹⁷². Şubat 1640 tarihinde 1 *sofa*, 1 *tabhane* ve 1 *ahurdan* oluşan Türbe-i Celâliye Mahallesi'nde bir ev 10.000 akçeye satılırken, aynı ay içerisinde İbn-i Tuti Mahallesi'nde bulunan 1 *oda*, 1 *tabhane*, 1 *örtme* ve 1 *miktar hayattan* oluşan ev ise 3400 akçeye satılmıştır¹⁷³. Evlerin müstemilâtının aşağı-yukarı aynı olmasına rağmen satış fiyatlarının bu kadar farklı olması, pahalı olan evin Türbe-i Celâliye Mahallesi'nde yer alması ile açıklanabilir. Bu tarihte Kuzgun Kavağı Mahallesi'nde 1 *sofa*, 1 *oda*, 1 *tabhane*, 1 *örtme*, 1 *miktar avlu* aynı tarihte 5000 akçeye alıcı bulmuştur¹⁷⁴.

Türbe Mahallesi'nde daha fazla satış işleminin yapılmış olmasını sadece mahalle halkının avarızdan muaf olmasıyla açıklayamayız. Ayrıca mahallenin bulunduğu konum da büyük bir tercih sebebidir. Mahallenin tercih edilmesinde Mevlâna Hanıgahını barındıran bir mahalle olması yanında şehir merkezinde ve çarşıların yakınında bulunması da oldukça etkilidir. Ayrıca Türbe-i Celâliye Mahallesi'nin nüfus yoğunluğu satış işlemlerinin artmasına sebep olmaktadır. Çünkü bu mahalle mülhakatında bir çok mahalleyi de barındırmaktadır. Oğuzoğlu'nun belirttiğine göre 1677'de Mevlâna Türbesi çevresindeki mahallenin nüfusu 3.000 civarındadır¹⁷⁵.

Satışa konu olan evlerin müstemilatı diğer mahalle de bulunan evler ile mukayese edildiğinde Türbe Mahallesi'ndeki evlerin daha fazla müstemilata sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu mahalledeki evlerin büyük ve pahalı olması burada özellikle gelir düzeyi yüksek olan insanların ikamet ettiğini göstermektedir¹⁷⁶. Diğer taraftan ev satış işlemlerinin sayısının mahallenin nüfusu ile doğ-

---

Aksinle, Cedidiye, Mihmandar, Yediler Sultan, Öyle Bekledi, Hoşhevân, Şeyh Aliman Mahallelerinde 5'er; Türk Ali, Beyhekim, İbn-i Tuti, Şeker Fürtüş, Kuru Göl, Hoca Faruk, Divle, Topraklık, Şeyh Osman Rumî, Seb'a Hevân, Karakayış, Hoca Habib, Biremâni, Akbaş mahallelerinde ise 4'er satış işlemi gerçekleştirilmiştir. Diğer mahallelerde yapılan satışlar 1 ile 3 arasında değişmektedir. Satışların 90 ayrı mahallede bulunan evlere ait olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁷² Örneğin, Aralık 1645 tarihinde 1 *sofa*, 1 *tabhane*, 1 *oda*, 3 *taşra oda*, 1 *ahır* ve 2 *kita hayattan* oluşan Denkeş Mahallesi'nde bulunan bir ev 8.000 akçeye satılırken; Ekim 1645 tarihinde Türbe-i Celâliye Mahallesi'nde 1 *sofa*, 1 *oda*, 2 *tabhane*, 1 *taşra oda*, 1 *ahır* ve 2 *kita hayattan* müteşekkil ev ise 21.500 akçeye alıcı bulmuştur. KŞS, Nr. 9,s.60-2, 112-1.

¹⁷³ KŞS, Nr. 6, s.89-1, 93-5.

¹⁷⁴ KŞS, Nr. 6, s.82-4.

¹⁷⁵ Oğuzoğlu, "İdarî", s.97.

¹⁷⁶ Örneğin Türbe-i Celâliye Mahallesi'nden usta Hasan b. El-Hac Musa'nın Saray-ı Sultaniye iç oğlanlarından Fahrü'l-ayan Şaban Ağa b. Piyale'ye satmış olduğu ev iki katlı bir ev olup alt katında 1 *kiler*, 1 *oda*, 1 *nimboş*, 2 *tabhane*, 2 *ahır*, 1 *örtme*, ikinci katında 1 *sofa*, 2 *oda*, 1

ru orantılı olduğu söylenebilir. 15 satış işlemi ile 2. sırada yer alan İç Kale Mahallesi 1642 yılında 6,75 avarız hanesine sahiptir ve bu mahallenin avarızdan muaf olan Türbe-i Celâliye Mahallesi'nden sonra en fazla nüfusu barındırdığı söylenebilir¹⁷⁷.

Bilindiği gibi İç Kale Mahallesi'nde ikamet edenlerin önemli bir kısmını Hıristiyanlar oluşturmaktadır. Diğer taraftan Konya mahallelerinde 10 yıllık bir dönemde gerçekleşen 325 adet ev satış işleminde 45'inde Hıristiyanların taraflardan biri olduğu anlaşılmıştır. Bu işlemlerde 35 Hıristiyan alıcı, 10 Hıristiyan satıcı konumundadır. Hıristiyanların satın aldığı evlerin sadece 5 tanesi İç Kale Mahallesi'nde, geri kalanları Konya'nın değişik mahallelerinde bulunmaktadır. Demek ki Hıristiyanlar Konya'nın bütün mahallelerine yayılmaya başlamıştır. Bu dönemde özellikle tercih ettikleri bir mahallenin olmadığı da söylenebilir. Ayrıca Hıristiyanların satın aldıkları evlerin müstemilatı incelendiğinde onların mâlî durumları hakkında bazı ipuçları elde edilebilmektedir. Örneğin, İmaret Mahallesi'nde 1 sofa, 1 oda, 1 tabhane, 1 kıta bahçe ve hayata sahip olan ev 18.000 akçe karşılığında 1645 Mart'ında bir Hıristiyan tarafından satın alınmıştır. İç Kale Mahallesi'nde 1 küçük oda, 1 örtme, 1 tabhane, 1 ahır, 1 izbe, 1 havludan ibaret ev ise 1646 yılı Haziran ayında 8.000 akçeye bir Hıristiyan'a satılmıştır. Diğer satış işlemlerinde satın alınan evlerin asgari 5.000 akçe civarında olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum bizde Hıristiyanların birlikte yaşadıkları Müslümanlardan ekonomik açıdan daha rahat oldukları kanaatini uyandırmaktadır¹⁷⁸.

Ev satış işlemlerinde genellikle para birimi olarak akçe kullanılmaktadır. 325 adet satıştan 250 kadarında alışveriş akçe ile yapılmışken, 30 satış işlemi esedi, 25 satış işlemi riyalı kuruş kullanılmıştır¹⁷⁹. Alışverişler de paranın yanı sıra bazı ürünler de kullanılmaktadır.¹⁸⁰ Bazı evlerin takas suretiyle de el değiştirdiği, yaklaşık 10 kadar alışverişin de bu suretle yapıldığı görülmekte-

---

tabhane ve çevresinde 1 kıta havlusu bulunmaktadır. Bu ev 600 riyalı kuruşa satılmıştır. KŞS, Nr. 8, s.224-1

¹⁷⁷ KŞS, Nr. 6, s. 8-1.

¹⁷⁸ KŞS, Nr. 6, s.4-1, 65-1, 53-3, 154-3, 122-3, 110-1, Nr. 7, s. 138-3, 28-2, 104-2, 93-1, Nr. 8, s. 60-1, Nr. 9, s. 36-2, 8-4.

¹⁷⁹ Örneğin, 35 kadar ev 1.000 akçe'ye kadar satılırken, 140 eve 1.000-5.000 akçe arasında 40 kadar eve 5.000-10.000 akçe arasında 20 civarında eve 10.000 üzerinde 5 tane eve ise 20.000 akçe'nin üzerinde değer biçildiği anlaşılmaktadır.

¹⁸⁰ Örneğin, Türbe-i Celâliye Mahallesi'nde bir ev 3.000 akçe ve 10 kile buğday karşılığı satılırken Hoca Habib Mahallesi'nde bir ev ise 192, 5 riyalı ve 5 kile buğday karşılığı satılmıştır. KŞS, Nr. 7, s.70-1, Nr. 8, s.55-3.

dir¹⁸¹. Evlerin değeri çoğunlukla taraflar tarafından belirlenir, fiyat konusunda anlaşma sağlanırsa alışveriş gerçekleşirdi. Bazen yapmış olduğu alışverişten vazgeçen kişilere de tesadüf ediliyordu¹⁸².

Bazı evlerin arsalarının vakıflara ait olduğu bu evlerin sahiplerinin vakfa aylık veya senelik olmak üzere kira verdikleri görülmektedir. Bu dönemde 5 tane ev bu suretle el değiştirmiştir¹⁸³. Bilindiği mülkün satıldığı tarih de satış belgesine kaydediliyordu. Bu döneme ait kayıtlara göre 1640-1650 yılları arasında Konya'da ayda ortalama 8, yılda 100 adet ev el değiştirmiştir.

2-Bağ-Bahçe Satışları

1640-1650 yıllarını kapsayan sicillerden 240 civarında bağ satış belgesi tespit edilmiştir¹⁸⁴. Bu belgelere göre satışa konu olan bağ eğer bir bağ evine sahip bulunmakta ise satış fiyatı daha da artmakta¹⁸⁵, bağın köhne (eski) ve yenice olması da fiyatı etkilemektedir¹⁸⁶. Bağın bulunduğu mevkiin verimliliği, merke-

¹⁸¹ Örneğin, 1645 Ocak ayında Aklan Mahallesi'nden bir kişi 1 oda, 1 sofa, 1 tabhane ve bir kıta hayattan müteşekkil evini bir Hristiyan'ın 1 oda, 1 tabhane, 1 sofa ve miktar hayattan müteşekkil evi ile değişmiş ve ilave olarak 5000 akçe almıştır. Bu alışverişte mahallelerin, hatta evin bölümlerinin dahi aynı olduğu göz önünde bulundurulursa 5.000 akçelik farkın sebebi satılan evin yeni olmasında aramak gerekir. Fakat Hristiyan'ın satın almış olduğu ve 5.000 akçelik farkı ödemeyi tercih etmesine bir sebep de satın aldığı evin komşularının da Hristiyan olması olabilir. Zira almış olduğu evin 2 tarafı da Hristiyanların evi olup satmış olduğu ev Müslümanların evleriyle çevrilidir. Aynı tercih Müslüman alıcı içinde geçerlidir. Yine Şeyh Aliman Mahallesi'nde 1 oda, 1 tabhane, 1 ahır, 1 samanlık, 1 kıta bahçe ve 1 miktar hayattan oluşan bir ev ile Türbe Mahallesi'nde 1 bab ev mübadele edilmiş ve 1 bab evin yanı sıra 100 kile buğday, 10 batman pirinç, 1 batman bal, 1 batman yağ, 2 re's koyun alınmıştır. Bu evin satılmasındaki maksadın bir bakıma yiyecek ve geçim ihtiyacından kaynaklandığı söylenebilir. Bir başka alışverişte de Pürçekli Mahallesi'nden bir kişinin aynı müşterilata sahip evini satarak Türbe-i Celâliye Mahallesi'ne yerleşmeyi tercih ettiği anlaşılmaktadır. KŞS, Nr. 9, s. 116-2, Nr.7, s.58-3, 90-1, Nr. 8, s.96-1.

¹⁸² Örneğin, Mücellid Mahallesi'nden El-Hac Ahmet İbn-i Nurullah ve Mehmet Çelebi adındaki kardeşler el-Hac Veli İbn-i Pir Ahmet'in aynı mahallede bulunan 1 oda 1 tabhane ve bir miktar hayattan oluşan evine talip olurlar. Fakat evin değeri hakkında anlaşmazlığa düşen taraflar 100 adet esedi kuruşa alışverişini tamamlarlar. Alışverişin üzerinden çok geçmeden el-Hac Veli'nin alışverişini bozmak istediğini anlıyoruz. Zira Veli evin fiyatının 200 esedi kuruş olduğunu iddia etmektedir. Davanın mahkemeye intikal etmesi ile alıcı konumundaki kişiler evin gerçek değerinin 70 ile 80 kuruş olduğunu fakat bu evin ikâmet ettikleri eve bitişik olması sebebiyle 100 kuruşa satın aldıklarını söyleyerek ihtilafın çözülmesini isterler. Evin değerinin tespiti için Hassa Mimarlarına başvurulur. Hassa mimarlarından Üstad İsmail ve mahalle ahalisinden 9 kişinin tespiti sonucu evin kıymetinin ancak yüz kuruş olabileceği bildirilerek el-Hac Veli davasından men olunur. KŞS, Nr. 6, s.22-1.

¹⁸³ Bazı örnekler için bkz. KŞS, Nr. 6, s.29-2, Nr. 7, s.156-3, Nr. 8, s.70-1, Nr 9, s.144-1.

¹⁸⁴ 240 adet satış işleminde bağların ait oldukları bölgelere göre dağılımı şöyledir: *Karaeyük* 23, *Selifar* 18, *Meram* 14, *Ceridiçi* 12, *Hoca Cihan* 10, *Yaka* 10, *Aymanas* 10, *Gürden* 8, *Uluurmak* 5, *Aydan* 5, *Kovanağzı* 5. diğer bölgelerdeki satışlar bir ya da birkaç tane ile sınırlı olduğu için burada isimleri zikredilmemiştir.

¹⁸⁵ KŞS, Nr. 6, s.65-2, 92-1, 123-4, Nr. 7, s.138-2, Nr. 8, s.129-1, Nr. 9, s.81-3.

¹⁸⁶ KŞS, Nr. 8, s.69-1, Nr. 9, s.43-1.

ze olan uzaklığı da fiyata etki yapmaktadır¹⁸⁷. Bağın büyüklüğü de bağ fiyatlarını etkileyen önemli bir unsurdur. Bağların tarifi sırasında kullanılan ölçü birimlerinden en fazla bahsedilenleri tahte, erkek ve puşte ölçüleridir¹⁸⁸. Tahte olarak ifade edilen ölçünün diğerlerine nazaran daha büyük bir miktarı ifade ettiği söylenebilir¹⁸⁹. Bu ölçülerin yanı sıra zaman zaman evlek ve dönüm olarak ifade edilen ölçülerinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bağların *eşcar-ı müsmire* ve *gayr-i müsmireli* yani meyveli ve meyvesiz ağaçları da barındırdığı, bağ ve bahçelerde bulunan ağaçların bağ fiyatlarını artırdığı anlaşılmaktadır¹⁹⁰.

Bağların sulanabilir olması veya çevresinde su kuyularının bulunması da fiyatları etkilemektedir. Satış belgelerinde bağın çevresi ve sınırları tarif edilirken kullanılan *bir tarafı nehir* ifadesi ile bağın sulanabilirliği ifade edilmektedir. Bu durum bağ ve bahçelerin çevrelerine kanallar inşa edilerek sulama yapıldığı göstermektedir. Çünkü birçok bağ satışındaki tariflerde bu ifadeye tesadüf edilmekte, bazı belgelerde ise *su yolu* ifadesi kullanılmaktadır¹⁹¹. Bağ fiyatlarını etkileyen bir başka unsur da bağ evleridir. Satışa konu olan bazı bağların dahilinde oda, örtme, tabhane ve ahır gibi bölümler de bulunuyordu¹⁹².

240 bağ satışı işleminden 18'inde Hıristiyanların taraf olduğu görülmektedir. Hıristiyanların dahil olduğu satışlara konu alan bağların bulunduğu bölgeler daha çok Selifar ve Ceridiçi adıyla anılan yerlerdir. Hıristiyanlar 15 satış işleminde alıcı, 3 işlemde satıcı konumundadır. 12 adet bağ satışı işlemi bağların arazilerinin vakıflara ait olduğu, bu satışlardan 2'sinde Hıristiyanların taraf olduğu tespit edilmiştir. Buzhane civarında olan bağların bazıları İbn-i Tuti Mahallesi Gazi Şah vakfına kırk akçe mukataası olan bağlardır. Ayrıca Sahib Ata, Pirebi Sultan, Şeyh Sadreddin, Sultan Alâeddin, Meram Câmii, Türbe-i Celaliye ve Pirebi Sultan vakıflarına ait bağlar da bulunuyordu¹⁹³.

Bağ satış işlemlerinden 180'inde akçe, 23'ünde riyali kuruş, 17'sinde kuruş kullanılmıştır. Birkaç belgede rastladığımız *Kadı Osmani Akçesi'*nin de nadir ola-

¹⁸⁷ KŞS, Nr. 6, s.65-3, 95-2, Nr. 8, s.108-1, 197-1, 39-3.

¹⁸⁸ KŞS, Nr. 6, s.79-3, 82-3, Nr. 7, s.153-1, 133-2, Nr. 8, s.75-2, 88-2, Nr. 9, 47-2, 155-2.

¹⁸⁹ KŞS, Nr. 8, s.28-2, 39-3.

¹⁹⁰ Bağ satışları ve bu konudaki değerlendirmeler hakkında geniş bilgi için bkz. Ruhi Özcan, *XVII. Yüzyılda Konya'da Mülk Satışları ve Fiyatlar* (SÜ, SOSBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 1993.

¹⁹¹ KŞS, Nr. 7, s.26-2.

¹⁹² Örneğin, 1646 yılında Kiraslı Bendi bölgesinde bir tarafı çay olan eşcar-ı müsmire ve gayr-i müsmireli bir tabhane 2 örtmeli, 3 tahta 2 erkek bağ 15.000 akçe'ye satılmıştır. KŞS, Nr. 8, s. 90-3, KŞS, Nr. 6, s. 127-2, 93-3, 95-2, Nr. 8, s.217-1, 103-2, Nr. 9, s.149-3, 152-3.

¹⁹³ KŞS, Nr. 7, s.138-2, 36-3, 47-1, Nr. 8, s.94-2, 116-1, 173-3, 208-1, Nr. 9, s.149-2, 5-1, 130-1, 157-1, 209-2.

rak kullanılan para birimlerinden olduğu söylenebilir¹⁹⁴. Akçe üzerinden satışı yapılan bağlar arasında 10 yıllık bir dönemde en yüksek değere sahip bağlardan ikisi Meram'da ve ikisi de Ceridiçi bölgesinde bulunuyordu. Bunlardan Meram bölgesinde *eşcarı ve kürümü, iki bab evi, 1 örtme ve havluyu müstemil sekiz tahte bağ* 20.000 akçeye, yine *eşcar-i müsmire ve gayr-i müsmireli 1 bab evi müstemil 4 tahte bağ* 18.000 akçeye satılmıştır. Ceridiçi bölgesinde bulunan *eşcar-i müsmire ve gayr-i müsmireli ve harabe ev ile 1,5 evlek arz-i haliye ve ağaç bahçesini müstemil 4 tahte bağ* 20.000 akçeye *eşcar-i müstemil bir evlek arz-i hâliyeli 4 kebir tahte 2 sağır tahte, duvarlı bağ* ise 16.000 akçeye satılmıştır. Ayrıca Ceridiçi bölgesinde bağlardan 2 tanesi de 14.000'er akçeye satılmıştır. Selifar, Meram ve Ceridiçi bölgelerindeki bağların bir çoğu 10.000 akçenin üzerindedir. Bu dönemde Konya Şehri'nde bir evin ortalama 5-6.000 akçe olması ve yukarıdaki bölgelerde Hristiyanların bağlarının yoğun olarak bulunması Hristiyanların ekonomik durumunun oldukça iyi olduğunu göstermektedir¹⁹⁵. 1640-1650 yılları arasında Konya Şehri'nde ayda ortalama 4-5 bağın satıldığı göz önüne alınırsa bağ ve bahçe satışlarının Konya Şehri'nde önemli bir ekonomik hareketliliğe sebep olduğu söylenebilir¹⁹⁶.

3- Dükkan Satışları

Bu döneme ait Konya Şer'iye Sicilleri'nden 56 adet dükkan satışı işlemi tespit edilmiştir. Bu dönemde en fazla dükkan satışı At Pazarı Kapısı civarında olan dükkanlar arasında olmuştur. Burada 7 dükkan, Debbağhâne'de 6, Eski Pazar Çarşısı'nda ise 5 dükkan el değiştirmiştir. Attarlar 4, Hallaçlar, Bezzazlar, Haffaflar çarşılarında ve Bezastanda 3'er dükkan satılırken, Keçeciler, Kuyumcular çarşıları ile Tahte'l-kal'a ve Çeşme Kapı'da ikişer dükkan satılmıştır. Çancılar, Kazgancılar, Eğerciler, Helvacılar, Kazzazlar, Abacılar ve Uzun Çarşı ile Kapanhanı'nda birer dükkan satılmıştır. Bu dönemde Kalenderhâne, Ahmet Dede ve Karacıgan mahallelerinde bulunan Bezirhâne hisseleri de el değiştirmiştir.

Dükkanlar gerek üretimin yapıldığı, gerekse üretimin pazarlandığı mekanlar olması açısından ekonomik ve sosyal hayatta çok önemli yere sahiptir. Dükkanların bir kısmı binası ve yeri ile esnafın kendilerine aittir. Bir kısmının arazileri vakıflara ait olduğundan vakıflara zemin kirası verilmektedir. Bu dö-

¹⁹⁴ KŞS, Nr. 9, s.72-2, Nr. 6, s.93-3, Nr. 7, s.136-1.

¹⁹⁵ KŞS, Nr. 6, 108-2, Nr. 8, s.21-2, 39-3, 28-1, 28-2, Nr. 9, s.29-2.

¹⁹⁶ H.1056 Zilhicce ayında 9 tane bağ satışı yapılırken Recep ayında 4 tane satış yapılmıştır. Aynı yıl Cemaziye'l-evvel ayında 3 satış Cemaziye'l-ahir ayında ise 4 satış yapılmıştır. KŞS, Nr. 8, 69-1, 76-2, 78-1, 88-1, 88-2, 89-1, 90-3, 97-3, 71-3, 75-2, 77-4, 135-1, 137-2, 137-1, 138-2, 139-2, 144-3, 145-2, 146-1, 146-2,

nemde satışı yapılan 56 dükkan %50'sini yani 28 dükkanı tasarruf edenler vakıflara *icâre-i zemin* ödemekle yükümlüdür. Örneğin Attarlar Çarşısı'nda satışı yapılan 4 adet birer bab Attar Dükkanı'nın dördü de Demür Kapı Vakfı'na aylık üçer akçe icâre-i zemine sahiptir¹⁹⁷. Eski Pazar'da ise satışlara konu olan 5 dükkandan 3 tanesini tasarruf edenler Karamanoğlu İbrahim Bey Vakfı'na aylık dörder akçe icâre-i zemin vermektedir¹⁹⁸. Hallaçlar Çarşısı'nda yer alan 3 adet dükkanın İplikçi Medresesi Vakfı'na senede 4-8 ve 12 akçe icâre-i zeminleri bulunmaktadır¹⁹⁹.

Bazı dükkanların buldukları çarşılarında yer alan mescitlerine kira ödedikleri anlaşılıyor. Nitekim Haffaflar Çarşısı'ndaki dükkanlardan, Haffaflar Çarşısı Mescidi'ne senede 24 akçe mukataası olan 3 dükkan bu dönemde satılmıştır²⁰⁰. Bu dönemde el değiştiren ve Bezastan'da yer alan 4 küçük dükkan ile bir bab kumaşçı dükkanı Kadri Efendi Vakfı'na icarelidir. Bezastan ise Kadri Efendi Vakfı'na aittir²⁰¹. Diğer taraftan dükkan satışlarının çoğunun akçe üzerinden yapıldığı anlaşılmaktadır. Satışı yapılan 56 dükkanın 46 tanesi akçe, 5 tanesi riyali, 5 tanesi de esedi kuruş üzerinden satılmıştır.

Şüphesiz, dükkanların fiyatlarını buldukları çarşılar, büyüklükleri, dükkanlarda yer alan malzemelerin miktarı gibi bazı değişkenler belirliyordu. Örneğin aynı yıl içerisinde satılan Çeşme Kapısı civarında yer alan bir bab dükkan 420 akçeye satılırken aynı yerde içerisinde 3 adet ağaç teknesi bulunan bir dükkan 3.000 akçeye satılmıştır. Kebir helva kazanı, bir şerbet kazanı ve diğer malzemeleriyle müteşekkil bir helvacı dükkanı da 30.000 akçeye alıcı bulmuştur²⁰².

Sonuç

Selçuklular döneminden itibaren bir Türk-İslam şehri olan Konya'da, o dönemde olduğu gibi inceleme dönemizde de Müslümanlar ve Hıristiyanlar bir arada yaşamaktadır. Selçuklu hakimiyetinden itibaren yoğun olarak Müslümanların ikamet ettiği bu şehrin nüfusu sürekli olarak değişim göstermekle birlikte, XVII. yüzyılın ortalarında şehirde yaşayan Müslüman nüfusun yaklaşık 19.000 Hıristiyan nüfusun ise yaklaşık 2000 olduğu tespit edilebilmiştir. Bu sonuçlara göre XVII. yüzyılın ortalarında Gayrimüslim nüfus şehir nüfusunun sadece % 10,5'i civarındadır.

¹⁹⁷ KŞS, Nr. 8, 151-3, 159-3, 170-1, 132-1.

¹⁹⁸ KŞS, Nr. 6, s.66-3, Nr. 7, s.68-3, 99-4.

¹⁹⁹ KŞS, Nr. 9, s.146-2, 66-2, Nr. 8, s.160-1.

²⁰⁰ KŞS, Nr. 6, s.152-5,156-4, Nr. 7, 56-2.

²⁰¹ KŞS, Nr. 6, s.9-3, Nr. 8, s.89-2.

²⁰² KŞS, Nr. 6, s.67-2, 35-3, Nr. 8, s.22-2.

Konya’da yaşayan 2000 civarında Gayrimüslimin sadece 250’si, yani % 12,5’i İç Kale Mahallesi’nde ikamet ettiği kalan nüfusun ise Konya’nın diğer mahallelerine dağıldığı görülmektedir. Diğer taraftan inceleme dönemimizde İç Kale Mahallesi’nde sadece Hıristiyanların yaşamadığı, aynı zamanda burada Hıristiyan nüfus kadar Müslüman nüfusun da ikamet ettiği görülmüştür. Anlaşılan, dini ve etnik açıdan birbirlerinden farklı olan bu insanlar aynı ortamlarda yaşamaktan çekinmemişler, zamanla Müslüman mahallerine Hıristiyanlar, Hıristiyanların mahallesine de Müslümanlar göç etmiştir.

Konya’da yaşayan Hıristiyanların dinsel veya etnik açıdan herhangi bir baskı yada zorlama ile karşılaşmadığı ve aralarında gönüllü olarak Müslüman olan Hıristiyanların da olduğu ve bunun sadece %1 civarında gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bazı Hıristiyanlar diğer şehir sakinleri gibi gündelik hayata dair bazı problemler yaşamakla birlikte XVII. yüzyılın ortalarında Konya’da yaşayan insanlar arasında büyük bir dayanışma olduğu anlaşılmaktadır.

1640-1650 yılları arasında sicillere kaydedilen mülk satış belgelerinde satılan mülklerin ve arazilerin nerede bulunduğu tespit edilebilmiş, merkeze yakınlık ve uzaklık derecelerinin fiyatları ne derece etkilediği görülmüştür. Aynı zamanda Konya Şehri’nde ikâmet edenlerin sosyal ve ekonomik durumları ile yaşadıkları evlerin mimari özellikleri hakkında bazı bilgilere ulaşılmıştır. Satışa konu olan evlerin müstemilatı diğer mahalle de bulunan evler ile mukayese edildiğinde Türbe-i Celâliye mahallesindeki evlerin daha fazla müstemilata sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu mahalledeki evlerin büyük ve pahalı olması burada özellikle gelir düzeyi yüksek olan insanların ikamet ettiğini düşündürmektedir. Meram bölgesindeki bağların da pahalı olduğu göz önüne alınırsa “Türbe önünde evin Meram’da bağın olsun” deyişinin XVII. yüzyıl Konya’sı için ne kadar manidar olduğu anlaşılabilir.

Bu döneme ait kayıtlara göre 1640-1650 yılları arasında Konya’da ayda ortalama 8, yılda 100 adet ev el değiştirmiştir. Bu tarihlerde ayda ortalama 4-5 bağın satıldığı göz önüne alınırsa mülk satışlarının Konya Şehri’nde önemli bir ekonomik hareketliliğe sebep olduğu da rahatlıkla söylenebilir. Bu hareketlilikte özellikle dar bir alana sıkışmış olan İç Kale Mahallesi’nde yaşayan ve ekonomik durumları hayli iyi olan Gayrimüslimlerin Konya’nın diğer mahallelerinden ev sahibi olma istekleri de etkili olmuştur. ©